

Barevnost fasád

Průzkumu, dokumentace, vyhodnocení a obnova exteriéru historických staveb

1. Úvod

V rámci každodenní památkové péče se často setkáváme s aktivitami, které se týkají řady otázek spojených s barevností. Jedním z nejčastějších úkolů je řešení barevnosti exteriéru historických staveb, byť řada dalších oblastí samozřejmě není nedůležitá.

V rovině metodické příručky lze široké spektrum otázek naznačit pouze v zásadních obrysech. Jsme si velice dobře vědomi, že při nutné míře zjednodušení dochází v jednotlivostech k nebezpečí určitého posunu. Jedná se nám ale v první řadě o zachycení různých pohledů, soudů, způsobů zkoumání a uvažování, které v jednotlivých případech s různou mírou důležitosti přispívají k poznání a následnému hodnocení. Jedině takovýto postup je odpovídajícím základem pro náležitou památkovou obnovu. (Obnovu zde i nadále chápeme v co nejširším záběru, od přísné konzervace až po rozsáhlou rekonstrukci.)

Konkrétní metodika se vždy může zaměřit pouze na určitý výsek skutečnosti. V rámci památkové péče by měla metodika barevnosti sledovat zejména tyto oblasti:

Provádění průzkumu a jeho náležitá dokumentace

Základní znalosti a postupy potřebné pro fundované vyhodnocení

Na předchozí stupně poznání navazující návrh konkrétního řešení barevnosti

V tomto kontextu se metodika snaží podat pokud možno ucelený obraz spojující řadu činností směřujících od poznání ke konečné realizaci, a to v optimálním rozsahu.

Předkládaná metodika se zabývá optimálním postupem odpovídajícím v základních principech řadě metodických postupů již publikovaného **standardního**

stavebně historického průzkumu, na který v mnoha oblastech nutně navazuje. Rovněž byla vytvářena v těsné souvislosti s **metodikou operativního průzkumu a dokumentace** i řadou již publikovaných statí našich i zahraničních. Z dlouhé řady jmen můžeme zmínit na počátku 20. století M. Dvořáka a zejména P. Janáka, posléze do diskuze přispěl V. Wágner, částečně i V. Birnbaum. Po polovině století se barevností v širších souvislostech zabýval zvláště V. Mencl, následně J. Muk a V. Láska, ve vztahu k restaurování V. Nejedlý. V poslední době je tato oblast ve středu pozornosti řady badatelů. Mimo zpracovatele této metodiky je to zejména J. Žižka, M. Solař a řada dalších.

Dlouhý seznam zahraničních badatelů zde nelze vyjmenovat. Pro naše území však má zcela zásadní význam rakouský M. Koller a jeho škola.

Obecným problémem ze je však skutečnost, že mnohé, u nás spíše rozptýlené práce znovu a znovu začínají jakoby zcela od počátku, nenavazují na práce starší, či práce vzniklé v sousedních zemích.

Základním předstupněm metodiky je nesporně konference nazvaná „**Barevnost fasád**“ věnovaná tomuto tématu v roce 1982 a ideově úzce navazující pracovní setkání, které proběhlo v roce 2004. Právě z těchto historických důvodů setrváváme právě na starším tradičním označení „barevnost fasád“, které přes určitou nepřesnost poměrně dobře označuje předmět našeho zájmu.

V této souvislosti je nutno připomenout, že kromě klasické roviny vztahující se k užšímu pojmání barevností vázané pouze na barevné povrchy stěny (kámen, omítka) a její nátěry, je nutno předmět našeho zájmu podstatně rozšířit. Zabývat se musíme vazbami na veškeré další prvky pláště budov, tedy výplně otvorů, střešní plášť, oplechování a mnohé další komponenty, jejichž význam pro celkové vyznění objektu je v celkovém barevném účinku neopomenutelný.

Otázky barevnosti jsou v rámci praktické činnosti vždy provázány se zcela konkrétním návrhem na výsledné řešení určitého objektu. Soubor takovýchto prací bývá mnohdy časově i ekonomicky výrazně limitovaný. V mnoha situacích je proto nutno ze zcela praktických důvodů průzkum zkrátit a ve vybraných složkách částečně omezit.

Někdy je tato redukce skutečně nezbytná. Současně však musíme konstatovat, že je to téměř vždy nejen na škodu obecného poznání, ale určitá omezení přináší ztrátu řady často zcela zásadních informací. V krajním případě, zejména při

malé zkušenosti zpracovatele průzkumu, pak může tato situace vyústit v nepřesné až zavádějící vyhodnocení způsobující problematické výsledné pojetí zvolené při obnově, která je tak zatížena ve svých samotných základech chybou.

Je více než jasné, jak dlouhá je cesta od ideální teoretické roviny ke každodenní rutinní praxi. Je samozřejmé, že v rámci často hektické, časově neobyčejně náročné práce není a ani nebude tolik času, aby byly veškeré níže popisované náležitosti splněny. Právě proto je však následný text koncipován tak, aby každý zájemce získal přehled, protože by pod tlakem reality mohl určitý zásadní úsek činnosti opomenout, případně nedostatečně zohlednit. Dle konkrétní situace pak může badatel zvolit mnohdy i výrazně okleštěný rozsah průzkumů. Ten by však neměl neopomenout podstatné a neulpět na některé vedlejší rovině, neuvažujeme-li o jeho bohužel ne zcela ojedinělém pouhém formálním provedení. Je zde proto uvedena pokud možno komplexní nabídka. Ta by měla sloužit zejména jako základní orientační pomůcka pro všechny, kteří se s barevností dostávají do styku.

2. Výchozí skutečnosti, principy a zásady

2.1. Význam a smysl barevného řešení povrchů

2.1.1. Obecný význam barevnosti

Barevnost průčelí je jednou z neoddělitelných součástí výrazu (charakteru, uměleckého záměru) i hodnoty památky (historického artefaktu). Jedná se o jeden ze základních, ne-li nejpodstatnějších prvotních vlivů na vjem pozorovatele (diváka).

Různě orientované výzkumy uvádějí, že barevnost tvoří nadpoloviční (někdy až 80%) součást prvotního vjemu. Barevnost je podstatným nositelem pocitů, zásadně se podílí na spoluvytváření emocionální roviny. Je tedy jednou z rozhodujících obecných složek našeho vnímání okolního světa. V této rovině není rozhodující, zda se jedná o barevnost materiálovou, obklad, či nátěr, podstatné je barevné působení jakéhokoliv povrchu.

2.1.2 Ochranná funkce

Existuje zde však další, rovněž zásadní významová složka. Jedná se o případy, kdy na diváka působící barva není prvořadá, ale odpovídá nátěru, který byl aplikován primárně jako ochrana jím ošetřené látky. Estetické aspekty jsou v těchto souvislostech až druhotné.

V praxi se samozřejmě hlediska estetická a ochranná mnohdy až zcela nerozlišitelně prolínají.

2.1.3 Základní paradox

Barevnost je nepochybně jednou z podstatných a nedělitelných součástí výsledného působení každého objektu. Na druhé straně je životnost barevných vrstev, či barevná intenzita povrchů řady materiálů podstatně menší, než u ostatních součástí stavby.

K obnově (proměně) proto dochází zcela nutně častěji. Barevné řešení pak rychleji než plastické tělo reaguje na proměny stylu, či případně

regionální, či dokonce úzce osobně vyhraněné názory (jak tvůrce, tak stavebníka). Vliv může mít i okamžitá ekonomická situace.

Změna barvy formou nového nátěru je mnohdy první slohovou proměnou, proměnou poměrně levnou, vyvolanou opakující se běžnou obnovou exteriéru, současně však proměnou mnohdy zcela zásadní. Jako příklad lze uvést naprosto zásadní vizuální proměně červeno- bíle pojednaného raně barokního objektu přebarveného v období klasicismu monochromně šedozeleně. Někdy nelze takto proměněný objekt na první pohled ani poznat.

Z těchto i řady dalších důvodů se proto barevné řešení provádí mnohdy samostatně, bez náležitých vazeb jak na praktickou, tak teoretickou rovinu památkové činnosti. Tato samostatnost (někdy až svévolnost), často vycházející pouze u osobních pocitů a přání je až znepokojivá, i když z mnoha pohledů do určité míry pochopitelná.

2.1.4. Dobové aspekty bádání a návrhů barevného řešení

Při veškeré potřebné snaze o maximální objektivitu je nutno respektovat další, obecně platnou skutečnost. V podstatě každé řešení barevnosti, je rovněž dobovou interpretací, vydávající svědectví nejen o historické skutečnosti a míře jejího poznání, ale o dobovém pohledu konkrétních lidí žijících v konkrétních podmínkách konkrétního prostředí.

2.2. Orientační kategorizace

Pro potřeby snazší orientace bylo nutno pracovně vymezit členění sledované činnosti rozpadající se do mnoha oblastí a složek svého působení.

2.2.1. Komplexnost barevného řešení

Toto hodnocení je nutno považovat za základní, určující pro ostatní stupně. Jeho zkoumání se dělí do dvou oblastí, které jsou ve vzájemné interakci.

2.2.1.1 Barevné pojednání objektu ve vztahu k okolí

Jedná se zejména o urbanistický aspekt; o míru provázání větších celků vzniklých ať záměrně, či postupným nárůstem respektující určitá obecnější pravidla.

2.2.1.2. Barevné pojednání vlastního objektu

Podstatná je zejména vazba mezi průčelími a střešní rovinou. Významné mohou být někdy i návaznosti na řešení interiérů.

Jedná se nejen o klasickou rovinu vlastních fasád, ale rovněž o pojednání všech dalších součástí spoluvytvářejících vnější plášť budov.

Jako příklad lze zmínit samostatné nátěry střešní krytiny, okenic a dalších prvků výrazně se spolupodílejících na výsledné podobě objektu.

2.2.2 Barevné pojednání průčelí

Průčelí je nutno v další rovině zkoumat jako samostatnou jednotku.

2.2.2.1. Barvená průčelí

Základem je hmotné tělo stavby a jeho plastické členění. To je pak zvýrazněno (zčitelněno, případně záměrně znejasněno – vše v souladu s dobovým vkusem) barevnými nátěry tvořícími samostatnou, technologickými aspekty danou vrstvu, či souvrství.

(V německých oblastech se užívá jasný termín „farbige Fassade“.)

2.2.2.2. Malovaná průčelí

Barevné řešení průčelí se vůči hmotnému tělu stavby a jeho modelaci osamostatňuje. Je tak vytvářena zdánlivá architektura, případně zcela specifická výtvarně velice volně ke svému podkladu pojednaná plocha (např. iluzivní „reálné“ výjevy, průhledy a pod.), u dalších částí (např. krytiny) jsou na ni aplikovány samostatně vytvářené, pouze malované prvky (např. dekorativní rozviliny, erby a pod.).

(Srovnej „bemalte Fassade“.)

2.2.2.3 Kombinace předešlých přístupů.

Prolínání výše uvedených základních přístupů je časté.

Významné jsou případy, kdy je určitý prvek proveden plasticky pouze v obrysu, kdežto jeho členění je již malováno. Dalším propojujícím přístupem je domalování části jinak plastického členění prvky iluzivními.

2.2.3. Ochranné transparentní nátěry

Do značné míry se jedná o zcela samostatnou skupinu průsvitných a průhledných nátěrů, kde převažuje ochranný prvek. Barevnost (materiálová, vlastního nátěru) chráněného materiálu je případně pouze posunuta, zvýrazněna.

2.2.4. Kombinace předešlých přístupů

Jedná se o zcela zásadní a patrně nejrozšířenější skupinu, kde estetické a ochranné aspekty jsou vzájemně zcela úzce propojeny a vzájemně se ovlivňují. Význam té které roviny je nutno zkoumat vždy individuálně.

2.3. Barevné pojednání průčelí vycházející z barvy užitých materiálů.

Barevnost obvykle nazývaná „materiálová“.

2.3.1. Barevnost daná vlastní barvou materiálu

Vhodné je rozlišovat barevnost vycházející z barvy vázané na různé druhy materiálů, respektive jejich užití v rámci stavby.

2.3.1.1. Barva materiálu požitého na vlastní nosnou konstrukci

Až do 20. století, kde se přiznaná barva konstrukce stala jednou z podstatných kvalit se jednalo o dle současných vědomostí spíše o výjimku, spojenou převážně s technickými stavbami, jejichž povrch nebyl někdy nijak upravován.

Otevřenou otázkou je ale v této souvislosti středověké kvádrové zdivo, kde je nutno průzkum této špičkové technologie dokončit.

2.3.1.2. Barva materiálů tvořících povrchové vrstvy, přidané na nosnou konstrukci

- obklady - klasické (kamenné, keramické)
- novodobé (kov, sklo, umělá hmota, a pod.)
- omítky - s přirozenou barevností (danou zabarvením plniva)
- se záměrně korigovanou barevností danou přidáním pigmentu (zejména probarvované omítky)

2.3.4. Kombinace předešlých přístupů

2.4. Proměny barevného řešení v běhu času (dynamický pohled).

Jedná se o zcela zásadní znalost, která určuje základní trendy proměn barevnosti ve vazbě na jednotlivé, umělecky vyhraněné stylové periody.

Barevnost je nutno zkoumat v příslušném kontextu, tedy na území České republiky v historicky daném středoevropském prostoru.

Podrobné dějiny proměn barevnosti musí být teprve napsány, zde proto uvádíme pouze některé obecnější poznatky, které je nutno při průzkumu, vyhodnocení i obnově barevnosti zvažovat a zaměřit se na jejich upřesnění, zejména s ohledem na obecné trendy a určité zvláštnosti, či odchylky od nich. Tato práce je zcela zásadní pro jakékoliv odborné úvahy, které rozhodně nemůže nahradit pouze estetické cítění.

2.4.1 Proměny barevnosti vztahované k základním slohovým etapám

Určující je spolupůsobení všech základních složek vytvářejících barvu povrchu stavby. Právě celkový výraz odpovídá určité umělecko historicky definovatelné době (slohu) a jejím trendům uzavírajícím se v případných cyklech.

Tento pohled se úzce váže na dějiny umění, případně odpovídá pohledu umělecko-historickému. Zde není možné podat úplnější přehled, ke kterému navíc pro některá období chybí dostatečný počet jasně doložených a odpovídajícím způsobem interpretovaných nálezů. Jedná se proto o upozornění na aspekty hodné pozornosti. Teprve následný, extensivně i intenzivně zaměřený průzkum, může naše prozatím značně neúplné a zejména nerovnoměrně rozložené obecné poznání posunout dále.

Rozsáhlost odstavců rovněž napovídá, kde jsou informace již úplnější (barokní období) a kde jsme přes veškeré dosažené poznání stále na počátku. Stupeň neznalosti je znepokojivý zejména u doplňkových prvků (výplně, střešní rovina a j.).

2.4.1.1. Pravěk a starověk

O pravěku a starověku máme jen nejasná tušení. Hliněné omazávky s plastickým dekorem jsou zvažované, o užití barev lze jen spekulovat. Starověká

řešení navazující na antiku nesporně existovala, jejich rozšíření je však na našem území otevřenou otázkou.

Mnohé materiály byly jistě užívány bez jakékoliv úpravy, čili s uplatněním jejich přirozené barvy.

Je zásadní otázkou, kdy započala na našem území vítězná cesta vápna, které má jako prvotní zřejmě funkci ochrannou, nelze zapomenout ani na dezinfekční účinky.

2.4.1.2. Nejstarší stavby

Nejstarší stavby na našem území (zejména Velká Morava) jsou obvykle spojovány se značně silnými omítkami opatřenými rovněž silnými vápennými nátěry, na kterých se objevuje mnohdy až znepokojivě barevná malba, známá však prozatím spíše z interiérů.

Na druhé straně se objevují náznaky toho, že i významné stavby nebyly v některých případech po dokončení zednických prací v podstatě již nijak zásadně upravovány (rotunda v Budči).

2.4.1.3. Románský sloh

Románský sloh přináší důraz na kvalitu povrchu zdiva (kvádríky, podřezávané spáry). I tyto povrchy však mohly být barevně pojednávány, natírány vápnem, případně omítány.

U některých fasád se projevuje kombinace různého druhu kamene, což vede i materiálovému pojetí barevnosti (průčelí věže v Libčevsi), jindy se však nalézají i na těchto barevně odlišených materiálech stopy sjednocujících nátěrů (minimálně vápna).

2.4.1.4. Gotika

Gotika s sebou nese i v barevném řešení jednu ze svých základních charakteristik – odhmotnění. Na povrch kamene, či omítek se nanášejí barevné vrstvy často tak, aby ještě více rozbily a rozdrobily určité jednotky (např. rozdílné barvení jednotlivých profilů ostění). Barvy se mnohdy nanášely přímo na podklad, užívány však souběžně byly i základní sjednocující technické nátěry (?). Mnohé výrazně barevné plochy vážící se na určité prvky pocházejí z prvotního realistického

zobrazení určitého materiálu. Často se jedná o výrazně žilkovaný mramor různých barevných odstínů), byť v některých případech provádějící umělec (řemeslník) o tomto původu abstraktně podaného dekoru neměl ani ponětí.

Dalším způsob odpovídal vytváření iluzivních povrchů, které formou struktury a členěním povrchu, barevným pojednáním, či téměř sgrafitovou technikou, napodobovaly kamennou zeď tvořenou z velkých kvádrů.

U nás doposud nejsou, až na osamocené výjimky, či spíše náznaky, doložené fasády s uceleným, samostatně výtvarně řešeným malířským pojednáním. Plochy otevírající se malbou do fiktivních prostorů nelze ale rozhodně vyloučit (viz dobře dokumentovaná situace v německé oblasti).

Nepochybně současně existovala u nejvýznamnějších staveb i barevnost materiálová, kde potlačením spár dostal povrch výraz z jednoho kusu materiálu (kamene) vytvářené (modelované) plastiky. Později mohlo v těchto případech docházet k sjednocujícím nátěrům, které odstraňovaly stopy stárnutí. I zde však byly dle všeho určité části barveny výrazně, aby byly z různých důvodů (nejen estetických, ale zejména významových) odlišeny.

Otázkou jsou výrazně strukturované omítky (zejména „stékavé“), jejichž povrch mohl být někdy opatřen základním ochranným nátěrem. Zde barevnou roli sehrával měnící se stín značně nerovné plochy.

Součástí celkového výrazu byly nepochybně i velice výrazně barevně pojednané výplně (zejména vrata a okenice). Významnou součástí byly mnohdy i střešní plochy (zvláště při použití glazovaných tašek). Tyto informace nám ale přinášejí spíše dobové obrazy, než zkušenosti z terénu.

2.4.1.5. Renesance

S renesancí se rozšířilo nové řešení, které však bylo v našem prostředí velice brzy kontaminováno staršími gotickými principy, což v následném propojení vytvořilo osobitý charakter obecného uměleckého výrazu v průběhu 16. století. Řada středověkých principů tedy existovala v mírně adaptované rovině i v tomto období.

Spíše než italské materiálové pojetí se zde uplatňovaly základní vápenné nátěry, které sloužily jako prvotní ochranná vrstva. Na ně pak byly aplikovány iluzivní prvky vytvářející zejména bosovaná nároží, rámování otvorů a pod.

V souladu s principy renesance byla průčelí logicky barvena ve smyslu respektování jednotlivých prvků jako ucelených komponentů, které pak měly (pokud

se razantněji neprojevovaly středověké vlivy) jedinou barvu. Barva zdůrazňovala i logický, tektonikou daný rozvrh a skladbu jednotlivých částí.

Například edikula jako ucelený prvek měla i základní sjednocující shodný barevný nátěr, odlišná barva se případně vztahovala na odlišení „nosných“ a „nenosných“ prvků. Tento princip byl obecný; vztahoval se na barevnou kompozici celých průčelí.

Z barev jsou obecně nejrozšířenější šedé až černé barvené prvky, užívají se ale i barvy další (zejména okry, červená, méně zelená).

Mimo barevných vrstev je samozřejmě jedním z takřka erbovních znaků renesance sgrafitová technika, která však u nás měla zřejmý středověký předstupeň. Posun lze sledovat zejména ve snaze vytvořit nápodobu plasticky utvářených velkých kvádrů (opětně základní záměr vytvořit iluzi „lacinějším“ způsobem). I zde se však časem tvarová iluze posunula k čistě dekorativním prvkům, které zcela volně vytvářely obrazce, případně čerpaly inspiraci z jiných oblastí (například kazetové tvary stropů, arabesk a j.). Barevnost (probarvení spodní vrstvy) není založena pouze na černých a šedých tónech. Existují vrstvy červené a snad i zelené.

Jako do značné míry samostatná oblast se dnes zřejmě jeví pozdní období renesance, čili manýrismus. V této době zřetelně přibývá iluzivních principů, které působí přímo proti mluvě plastických článků, nebo skládají architektonické prvky (opět zcela úzce se zásady slohu) do provokativních, či dramaticky tvarově i významově proměňovaných seskupení. Malba již nebyl náhražkou plasticky modelovaných tvarů. Právě pro svoji přesvědčivost získala na ocenění, což přetrvalo i do období baroka.

Samozřejmě existuje široká škála přechodů a průniků jednotlivých výše popsaných principů, vytvářející někdy až značně obtížně interpretovatelné celky.

Podstatnou součástí výrazu byly i nátěry kovových prvků (mříží, konzol a pod.), které měly většinou jako základní barvu zelenou, doplněnou dalšími živými barvami včetně zlacení.

2.4.1.6. Baroko

Baroko přineslo zásadně nové pojetí, i když i zde se na počátcích (1. pol. 17. stol.) objevují renesanční rezidua (barvení užívající šedou až černou, sgrafita a pod.).

Novému sebevědomému stylu odpovídala i velice razantní barevnost, ve které převládal červeno – bílý motiv. Na základní bílý (někdy lomený) vápenný nátěr

aplikované červené prvky zvýrazňovaly plastické části celkové výstavby průčelí. Nelze určit zda je podstatnější popsané řešení, či řešení inverzní, byť první varianta kvantitativně evidentně převládá. Červeno – bílá kombinace má navíc velmi silný vliv a přetrvává až do počátku 19. století.

Odstín barvy i zde vycházel ze snahy napodobit barvu materiálu. Základem byla červená barva režného cihelného povrchu (proto v prvopočátcích spíše s posunem k terakotě a někdy doplněna iluzivním spárováním) a osazených světlých kamenných prvků (většinou pískovcových, tedy světlých a u nás bílých či do okrova lomených odstínů).

Často se projevovalo mechanické střídání dvou kontrastních barev (červená – lomená bílá) v pořadí na sebe kladených vrstev (např.: ostění - základní stěna - lesenový rám – pilastry). Není možné zcela vyloučit ani spíše výjimečně užitě střídání barevných ploch na jednotlivých fasádách jednoho objektu (průčelí – boční stěny, průčelí - dvorní fasády) případně na jednotlivých podlažích (inverzní řešení).

Již rané baroko užívá probarvované omítky (např. ojedinělá modrá, jinak okrová, červená, či šedá), což pokračuje i v dalších etapách.

Otázkou je četnost exkluzivních fasád se záměrně uplatněnou přírodní barevností (u nás zejména kamenný povrch – vlastní zdivo, či obklad), která se nepochybně vyskytuje, rozsah je ale patrně značně omezený. Jejich existence je souběžná s natíranými fasádami.

Totéž platí pro další oblast. Jedná se o užití přírodního omítkového povrchu, případně napuštěného ochranným transparentním nátěrem, možná pouze jemně tónovaného. Tato jistě významná technologie je nyní ještě spíše hledána; ověřován je její rozsah, důležitost i časové rozpětí jejího užívání.

Vrcholné baroko lze spojit s nástupem jemnějších odstínů šedé, červené a lomené bílé, všechny evidentně napodobující příslušně zbarvené mramory včetně předpokládaného žilkování (které se vyskytuje již v přecházejícím etapě).

Iluze, spojovaná někdy až příliš mechanicky s tímto obdobím, přináší větší míru malovaných prvků i rozhodujících součástí průčelí. Většinou však zůstává malba součástí řešení kombinujícího její možnosti s plastickým členěním. Časté bývá doplnění dalších prvků jako zmnožení pilastrů, přidání lesenových rámců, ale i iluzivní malování říms, hlavic, dekoru a j.

Jinou stránkou věci je situace (přesahující jednotlivé stylové roviny), kdy je barevné pojednání jakousi náhradou prozatím neprovedeného (ale plánovaného) plastického členění, případně lacinějším řešením téhož. Čistě iluzivní průčelí budou dle dosavadních nálezů ojedinělá.

V pozdní etapě slohu (lze spojovat s rokokem) nastupují nové barvy s ohledem na jejich lepší dostupnost a menší finanční náročnost. Objevují se barvy jako růžová, bledě modrá, světle zelená, které pokrývají větší plochy (tvoří i barvu základní roviny). Zlacení se objevuje jen ojediněle.

Součástí barveného pojetí byly nesporně i další prvky, jako dveře, okna, okenice, kované mříže a pod. Natírány byly mnohdy výrazně kontrastními barvami i střechy (včetně povrchů měděných), nátěr šindele červenou barvou imitující kvalitnější střechu keramickou byl naprosto běžný, přetírány byly někdy i střechy taškové (doloženo právě v pozdním baroku).

2.4.1.7. Klasicismus

Klasicismus je typický při řešení barevnosti dvěma v principu odlišnými přístupy.

První v podstatě pokračuje ve výraznější barevnosti barokní, s častým užitím červené (spíše terakota) a okrové, či žluté, obojí většinou na lomeně bílých základních plochách.

Druhým se slohem více souvisejícím směrem je často monochromně pojímaný nátěr. Užitá barva je šedá (i velmi tmavá – „kamenná“), šedozelená, zelená, spíše tmavší okrová.

Kombinace obou předešlých řešení však rovněž nejsou výjimečná (tmavé plochy se zdůrazněním některých prvků a pod.). Zajímavý je větší výskyt dekorace zlacením, uplatněným pochopitelně pouze na poměrně drobných detailech.

Zajímavým posunem byly nátěry kovových prvků, kde mimo starší zelené tóny (nyní spíše šedozelené) začala patrně převládat světle šedá až bílá.

Barvy nejsou zřejmě v této době poprvé určené pouze umělcem ve shodě se stavebníkem, ale, u státních staveb, i odrazem nových striktních předpisů vymezujících mimo jiné i barevnost.

2.4.1.8. Neoslohy

Období neoslohů je charakteristické příklonem k barevnosti materiálové. Ta je u nás, jak již mnohokrát, ve kvantitativní rovině nahrazována barevnými nátěry, nyní imitujícími zejména kámen. Povrchy monochromní tmavě šedé (až černé), či hnědé (okrové) mají členění napodobující kamenné kvádry a pouze nejvýznačnější stavby (jako již dříve) jsou obloženy kamenem, či zděny z větších kvádrů.

Mimo tyto určující, většinou poměrně tmavé nátěry se vyskytuje častěji pouze barva červená, opět jako nápodoba režného cihelného zdiva (tedy převážně v základní ploše).

Tato doba s sebou přinesla výraznou proměnu, uplatňovanou zejména u středověkých objektů. Pod vlivem ještě částečně romantismem ovlivněné neogotiky docházelo k razantním proměnám pláště budov právě s ohledem na barevnost. Ta byla spojena s plošným odstraňováním omítek a odhalováním doposud téměř vždy omítaného zdiva či v naprosté většině případů natíraných kamenných článků. Životnost tohoto dobového názoru přetrvala až do současnosti.

2.4.1.9. Secese, kubismus, rondokubismus

Přelom a nástup nového století se pojí se secesí, která je charakteristická obecným zesvětlením palety a poměrně světlými až pastelovými barvami. Současně však přetrvávají některé temnější barvy, které tvoří základ, na němž se rozvíjí někdy zlacený, či jinak výrazně světlými barvami zvýrazněný dekor. Časté jsou obklady, či volněji uplatněné keramické prvky.

Kubismus užívá spíše neutrální barvy (šedé), časté je užití výrazných okrových, či spíše žlutých tónů, a to většinou v monochromním podání, které dává vyniknout plastické modelaci fasád.

Spíše až s rondokubismem se objevují výrazné ohlasy barevnosti raně barokní (nyní ale s červenou aplikovanou většinou na žlutý základ).

2.4.1.10. Konstruktivismus

Konstruktivismus (purismus) přináší zcela logicky zásadní důraz na barvu materiálu tvořící konstrukci – objevuje se jako záměrný prvek pohledový beton.

Současně se však i nadále používají nátěry na bázi vápna, ale i dalších, již zcela nových materiálů. Jejich barevnost je však většinou tlumená, spíše opět v barvách materiálů (šedé vážící se k betonu, okrové k přírodní omítce).

K barvám fasád tvoří naopak někdy i značně výrazně protiklad nátěr okenních ostění, kovových prvků a podobně.

Popis užití dalších materiálů (keramické obklady, užití nerezové úpravy železa, méně kamene) by vytvořil velice dlouhý seznam, přesahující tyto orientační vhledy do jednotlivých stylových období.

2.4.1.11. Poslední období

Pro další období (poslední dvě třetiny 20. století) je pro malý časový odstup poměrně obtížné hledat ve zkratce formulovatelné charakteristické rysy. Zmínit je ale možno některé vazby na památkovou péči.

Patrně ve vztahu k moderním směřováním 20. let nastoupily do památkové péče snahy o monochromní nátěry (známá „srnčí hněd“).

Jednou z oblastí, kterou je již v souvislosti s památkovou péčí uvést, je období 50. a zejména 60. let 20. století. Tehdy byla ve vztahu k tzv. bruselskému slohu postupně znovuobjevena jasná a mnohdy značně kontrastní barevnost. Její vliv na památkovou péči byl opětně nepochybný. Po neúspěšné snaze z počátku století došlo k rozsáhlým rekonstrukcím a obnovám mnohdy již dávno zaniklé historické barevnosti.

Po etapě, kdy byla výrazná polychromnost někdy až zneužívána, se postupně začala uplatňovat snaha po respektování mladších nátěrů (zejména z 19. století). Zohledňována začala být i částečně přehlížená řešení, nelibující si tak proklamativně ve výrazných kontrastních kombinacích.

Nejpodstatnější je ale příklon k větší ochraně všech dochovaných nátěrů, kdy se péče o ně začíná více přibližovat rozšířeným konzervačním přístupům.

2.4.2 Barevné řešení jako projev osobního uměleckého přístupu

Výše uvedené obecné trendy je nutno doplnit pochopením úlohy barev ve tvorbě prvořadých umělců a v jejich ohlasu v díle jejich epigonů. Tato barevnost, jako ostatně celkový umělecký výraz osobností, je mnohdy v určitém rozporu s dobovými usancemi, může jít i přímo proti nim. Jindy je toto osobní zaměření („osobní sloh“) do té míry působivé, že určuje proměny slohu.

V této souvislosti je ale rovněž nutno zdůraznit, že v některých případech mohou zůstat barevná řešení ve zcela tradičním, nevybojném stylu, nepodílejícím se

na inovacích v jiných oblastech tvorby. Místně přetrvávající raně barokním červeno – bílá barevnost aplikovaná na mladší dynamické stavby je toho dobrým příkladem.

2.5. Dlouhodobě přetrvávající barevné principy (statický pohled)

2.5.1. Samostatné nátěry

V našem prostředí je nesporně obecně převažující barevnost tvořená samostatnými nátěry, materiálový přístup je spíše řešením menšinovým, byť potom obvykle výlučným a luxusním.

2.5.2. Význam vápna

S užitím barevných nátěrů se pojí základní význam vápna jako prvního nátěru, který je ale mnohdy součástí stavební činnosti (tedy ochrany, konzervace jím krytých vrstev), ne finální barevné podoby stavby. Na tento nátěr se pak nanášejí další vrstvy přibarvené příslušnými pigmenty, na některých částech však základní nátěr může tvořit i vrstvu finální.

2.5.3. Význam iluze

Vlastní barvu, respektive její tóny lze v (převažující) řadě případů chápat jako snahu o vytvoření iluze užití kvalitnějšího materiálu, prvořadě různých odstínů mramorů, i když v řadě konkrétních řešení již tvůrce nemusí mít o této výchozí snaze povědomí. Jen ojedinělé jsou nátěry navozující iluzi rezného zdiva, pak téměř vždy cihelného (případně i s malovanými spárami).

To platí jak pro nátěry omítek, tak kamenných, v našem případě převážně pískovcových prvků.

2.5.4. Trvalá přítomnost iluzivního přístupu

Na výše uvedený paragraf navazuje obecnější poznatek, jenž lze shrnout pod tvrzení, že iluzivní řešení není vázané na určitou dobu (obecně je spojována s manýrismem a barokem, případně s pozdní gotikou).

Jedná se o obecný princip, který se objevuje v podstatě průběžně, i když je v některých dobách užíván ve větším rozsahu.

K této oblasti náleží i situace, kdy jsou na fasádách zobrazovány na ni zcela nezávislé výjevy, v podstatě exteriérové obrazy. Jedná se např. o náboženské motivy (např. zobrazení sv. Kryštofa), motivy symbolické, erbovní a pod.

2.5.5. Další významy barev

Další rovinnou, která do jisté míry působí proti dobou diktované módě je barevnost vycházející například z heraldických barev stavebníka, případně jím mimo jiné i barvou vyjádřených osobních, či politických vztahů, ambicí a pod.

Do této sféry patří i v rovině náboženské některé zavedené užití barev, jako dějinami prostupující červené nátěry sakrálních objektů. Ty se vážou ke zvýraznění a podtržení aktu mučednictví.

2.5.6. Lokální trendy

Mnohdy má podstatný až určující význam místní (regionální) pojetí, které může mít větší sílu a životnost, než obecné, dynamicky se měnící trendy. Jedná se zde o jakousi místní tradici, většinou ve smyslu konzervativního lpění na určitých znacích, což platí samozřejmě nejen při řešení barevnosti, ale v rámci uměleckých aktivit obecně.

2.5.7. Dostupnost materiálu

Dostupnost a finanční nároky jsou nedoceneným, ale mnohdy zcela zásadním faktorem při volbě konkrétního barevného řešení.

Určující byly pro starší dobu (cca do konce 18. století) v místě snadno dostupné a tedy většinou i laciné barvy, případně pigmenty dovážené kupci v rámci obecně fungující obchodní sítě. Zde se ale již objevil omezující faktor daný cenou dováženého materiálu.

Teprve zásadnější objevy nových pigmentů způsobily přesun této kategorie z roviny spíše podporující konzervativní setrvávání do dynamičtějšího systému, který lépe reagoval na dobové umělecké trendy.

V této souvislosti je nutno vymezit materiály obecně dostupné v podstatě kdekoliv (např. hlínky umožňující vytvořit řadu žlutých a okrových tónů, dále červená, či přidáním popele získaná barva šedá až téměř černá).

Ostatně tyto barvy se vyskytují zcela obecně v celých sledovatelných dějinách architektury. Jednotlivé epochy pak spíše než jejich zásadní obměnu řeší spíše jejich vzájemný poměr a rozmístění v rámci celkového výrazu průčelí.

2.5.8. Mimoumělecké vlivy

Mnohdy je tento aspekt zcela neoprávněně podceňován. Zejména řada stavebně historických průzkumů doložila, že právě mnohdy obtížně zachytitelný reálný život se svojí nahodilostí až chaosem je významným, někdy až rozhodujícím spolutvůrcem výsledné umělecké podoby, v našem případě právě barevnosti.

Dalo by se dokonce tvrdit, že rozhodně ne nepodstatná část uměleckých děl je formována právě těmito velice těžko uchopitelnými mimouměleckými vlivy. Myšleno je to samozřejmě z pohledu kvantitativního. U prvořadých staveb mají stylové trendy většinou rozhodující vliv.

Existuje totiž řada rozhodnutí, kde působí zcela nahodilé osobní projevy, jejichž odhalení je bez nalezení dobových pramenů v podstatě nemožné. Přesto nemůžeme tuto složku eliminovat. Vždy je proto nutno se zamýšlet i nad takovými případnými vlivy, samozřejmě při vědomí obtížného sledování dávno skrytých, mnohdy velice osobních až nahodilých záměrů a rozhodnutí.

Protipólem k výše uvedenému by mohlo být mechanické užití určitých řešení někým, kdo nemá k tvorbě a uměleckému výrazu v podstatě žádný vztah. Pak se jedná o naprostou netečnost, jež se může projevovat v řadě různých oblastí.

3. Průzkum

Průzkum je základem, bez něhož nelze dané situace hodnotit ani o nich odborně rozhodovat.

V úvodu je rovněž nutno zdůraznit, že žádný průzkum nelze provádět bez náležitosti, v podstatě souběžně probíhající dokumentace. Jen v terénu získané informace posléze velice vágně interpretované, na které navazuje případně již pouze konečný návrh barevného řešení je známkou diletantismu a neznalosti základních postupů při kvalitní odborné práci.

3.1. Oprávnění k průzkumu

Provádění průzkumu barevnosti náleží jednoznačně k průzkumům hloubkovým, tedy památku vždy do určité míry poškozujícím. Přes tento rozhodující fakt není nijak omezeno zákonem. Průzkum proto musí nutně vycházet z co nejpodrobněji určeného zadání, vycházejícího z odborného posouzení a na něj navazujícího poučeného zadání. To musí zajistit přísluší odborní pracovníci státní památkové péče. Ti by měli proto přebrat za přesnou vstupní specifikaci i následné směřování průzkumu garanci.

3.2. Základní kategorizace průzkumů

Klasifikace průzkumů je nutná pro základní přehled, zvláště pro určení jejich posloupnosti. Současně je však nutno zdůraznit, že realita mnohdy sama zvolené metody a přístupy ovlivní (limituje).

Zejména při rozsáhlejších a náročnějších průzkumech je samozřejmá orientace v již provedených pracích směřujících k poznání dané situace. Nejedná se pouze o již dříve provedené průzkumy barevnosti, ale i o další typy průzkumů, zejména standardní SHP, OPD, průzkumy restaurátorské a pod.

3.2.1. Průzkumy prováděné na sledovaném objektu

3.2.1.1. Orientační sondáž.

První etapa průzkumu. Jejím základním smyslem je ověření existence barevných vrstev, případně určení míry vypovídací hodnoty dané nálezové situace.

Provádí se na dostupných partiích fasád, pomocí žebříků a podobných prostředků umožňujících poznat pouze výsek skutečnosti. Poznatky mnohdy nejsou dostatečné pro odpovídající poznání, a proto ani pro adekvátní rozhodnutí o následném přístupu k barevnému řešení. Spíše se jedná o určení existence a rozsahu starších barevných řešení.

Orientační sondáž v první řadě zjišťuje, zda vůbec průzkum provádět a v jakém rozsahu; případně podává představu o podobě (hloubce) následné fáze průzkumů.

Nutno zdůraznit, že do této kategorie náleží v naprosté většině případů i průzkum z výsuvných plošin, který bývá mnohdy zcela chybně považován za průzkum dostatečný a zejména ve svých závěrech konečný.

3.2.1.2. Sondáž z lešení.

Základní typ průzkumu, nenahraditelný žádným jiným způsobem.

Jeho podstatou je možnost podrobné prohlídky celé plochy příslušné fasády, doplněné případným dalším zkoumáním v rámci daného objektu.

Jedním z podstatných rysů této etapy je možnost opakovaného návratu k již zkoumaným partiím. Snaha o ověření nálezu na minimálně dvou dalších shodných prvcích odpovídá požadavku věrohodnosti, průkaznosti a objektivnosti průzkumu.

3.2.1.3. Průzkum spojený s odběrem vzorků

Podstatou další fáze je po dokončení předchozím stupni průzkumu provedení odběr vzorků pro laboratorní rozbor.

Poznání získané zkoumáním fasády in situ určí nejen výběr míst pro odebrání vzorků, ale i charakter následného zkoumání, jeho rozsah, hloubku a užití dalších speciálních metod.

V mnoha případech se jedná o zcela nezástupné doplnění a rozšíření předešlé fáze průzkumu. Zkoumání v laboratoři umožňuje podrobný a specializovaný vhled do problematiky barevných vrstev, jejich složení, užitých barev a pod., který není jinými metodami dosažitelný.

Podoba analýz by neměla být určována zaměřením jednotlivých laboratoří. Typ zkoumání musí být určen na základě širších souvislostí, musí směřovat k zodpovězení otázek potřebných pro celkové pochopení dané situace.

Pro tuto etapu je optimální spolupráce pracovníka laboratoře s průzkumníkem provádějícím sondáž z lešení. Odběr ponechaný na laborantech je ve svých důsledcích mnohdy zavádějící a přes následné špičkové laboratorní vyhodnocení v podstatě nepoužitelný. Rovněž charakter následujícího zkoumání v laboratoři by měl zcela jasně určit pracovník provádějící celkový průzkum a jeho vyhodnocení.

3.2.2. Průzkum srovnávací

V některých případech je vhodné provést průzkumy na dalších objektech. Tato situace však v praxi nastává zcela ojediněle. Autor průzkumu proto spíše čerpá z již dříve dosažených poznatků a zkušeností.

Srovnávací průzkumy lze členit do několika skupin:

3.2.2.1. Průzkum dalších částí objektu.

Patrně nejpodstatnější pro interpretaci zkoumané fasády. V řadě případů má právě tento doplňující průzkum rozhodující význam, zejména pokud se jedná o značně poškozenou a narušenou výchozí situaci.

Vhodné je zkoumat lépe chráněné části, úseky dalších (navazujících) fasád, dvorní průčelí a pod.

3.2.2.2. Průzkum staveb v areálu

Někdy významný zdroj doplňujících informací. Nutno si ale uvědomit, že celkové, zejména náročnější barevné řešení může svým pojetím jednotlivé složky vyššího celku nejen spojovat, ale i vydělovat, případně gradovat.

3.2.2.3. Průzkum staveb stejného autora, či shodného stavebníka

Náročná, méně frekventovaná činnost. Vhodná je zejména u významných objektů. Je však třeba zvážit i možný vývoj (proměny) během času a někdy i vstup zcela náhodných vnějších vlivů, což je další ze zcela obecných a velice potřebných úvah.

3.2.2.4. Průzkum v dané lokalitě, zřetelněji stylově vymezeném regionu

Tento typ průzkumů lze v každodenní práci využívat jen ojediněle. Právě zde však platí význam dlouhodoběji nabývaných zkušeností z řady dalších průzkumů.

3.2.3. Průzkum archivní

Zkoumání archivních fondů nebývá většinou součástí průzkumů barevnosti. Je vhodné ale využít standardního SHP, kde jsou v archivní rešerši (kapitola Dějiny objektu) zmíněny i informace o barevném řešení, nákupu barev a jednotlivých stavebních etapách zjištěných v rámci proměn objektu.

V některých případech by však bylo velice žádoucí speciální šetření týkající se výhradně barevnosti. Mimo případy diktované zcela zásadním významem a mimořádnou hodnotnou obnovované památky, která vyžaduje maximální pozornost, se jedná o některé specifické fondy. Jejich využití může přinést podstatné informace, a to nejen v obecné rovině, ale i ve vztahu ke konkrétním objektům.

Jako příklad lze uvést centrální sklady barev určitého panství s evidencí barev na skladě, jejich vydávání na jednotlivé stavby a pod. (např. centrální správa panství Lobkowitzů, případně Schwarzenbergů).

3.3. Lokalizace sond

Zejména v první orientační fázi průzkumu je nezbytné velice pečlivě zvažovat místa zkoumání. Umístění sond, respektive volba míst sondáže, se ukazuje jako jedna z rozhodujících složek průzkumu. Vhodné lokalizace sond mnohdy zcela zásadně ovlivní další kroky. Je zřejmé, že

Současně je však nutno mít na zřeteli skutečnost, že sebepečlivější výběr může být v konkrétní situaci zavádějící. Specifičnost určitých řešení nás bude zřejmě i nadále překvapovat. Vědomí této skutečnosti by mělo být obecným mementem nejen v této etapě zkoumání.

3.3.1. Výběr sondy dle kompozice

Kompoziční vztahy je nutno hledat jak při zkoumání celku, tak jednotlivých prvků. Základem je rozbor dané fasády a pochopení její výsledné skladby včetně zjištění starších prvků a vymezení jejich vlivu na konečnou podobu.

Veškeré takto definované prvky tvořící celkový výraz průčelí by měly být následně sondovány, a to opakovaně. Není možné dle nálezů v jednom úseku fasády usuzovat automaticky na řešení v navazujících částech. Platí to zejména o vztahu jednotlivých podlaží. Problematické je i automatické vztažení nálezů z jedné fasády

na stěnu odlišnou, případně mechanické převedení řešení vnějších průčelí na nádvoří a opačně.

Problémem je, že sondování mnohdy probíhá pouze na části objektu, byť se týká rozhodujícího celku, např. hlavního průčelí.

Sondy je třeba provádět tak, abychom jednoznačně určili nejen barevnost konkrétního prvku, ale rovněž vztah dané vrstvy k navazující části průčelí. Lokalizace zde musí být provedena tak, aby jedna sonda přesahovala (spojovala) několik prvků.

Podstatná je například vazba pilastru (leseny) na plochu stěny, přechody profilace ostění a říms, detailní vztah barevnosti jednotlivých prvků spoluvytvářejících vyšší celek (např. fronton a jeho štuková dekorace).

3.3.2. Výběr sondy s ohledem na větší míru zachování.

Jako v jiných průzkumových činnostech i zde jsou velice podstatná místa, kde lze předpokládat větší koncentraci informací. V případě barevnosti se jedná o řadu různými vlivy více chráněných míst. Ty lze dle dosavadních zkušeností roztřídit do několika základních skupin při vědomí toho, že další možnosti musí být vyvozeny ze studia konkrétní stavby při zkoumání na místě.

3.3.2.1. Orientace průčelí

Míra dochování mnohdy odpovídá orientaci vůči světovým stranám. Dle zkušeností bývá nejpoškozenější západní a severní strana objektu. Jihovýchodní orientace fasád naopak bývá pro zachování barevných vrstev obvykle nejpříznivější. Výjimku tvoří zcela specifické případy určené konkrétní situací (mikroklimatem).

3.3.2.2. Partie zakryté mladšími konstrukcemi.

Většinou se jedná o nejkvalitnější dochování barevných vrstev datovaných navíc mladším zásahem.

Podstatné je zde nejen zachování všech složek určitého barevného řešení, ale i stopy finálních úprav. Jedná se například o stínování, mramorování a pod.

Zásadní jsou v těchto případech úseky kryté mladšími objekty, přístavky, rozšířením a pod. Mimo situace, kdy se exteriér ocitne uvnitř objektu a vytváří stěnu místnosti je ve většině případů nejnadhlednější prostor podkroví. Zejména zde nedochází v naprosté většině případů k dalším zásahům a zejména umělecky zásadní finální úpravy zakrytého řešení mohou být právě zde výborně dochovány. Jedná se

zejména o jemné stínování, závěrečně doladění formou al secco a pod. Jako nejpodstatnější se ale v těchto souvislostech jeví dochování jinak velice obtížně doložitelného a pro průčelí mnohdy zcela zásadního iluzivního mramorování.

Významnou partií jsou okenní špalety. Jejich časté pozdější zakrytí vnějšími okny chrání starší vrstvy překrývané zde většinou prostými vápennými nátěry, případně snadno odlišitelnými vrstvami sladěnými s interiérem. Oddělení této části od fasády přináší zcela odlišné podmínky pro zachování nátěrů, a proto jde často o situaci nenahraditelnou jinými formami průzkumu.

3.3.2.3. Úseky kryté zejména před deštěm a stékající vodou

Jedná se o partie chráněné předstupujícími konstrukcemi.

Mimo výrazných ochranných prvků jako např. pavlače a ochozy se jedná zvláště o římsy (zejména jejich spodní partie) a navazující svislé plochy, dále o detaily v prohlubeninách plastického dekoru, či v nikách, zejména na jejich špaletách.

3.3.2.4. Narušené úseky.

Zkoumání i výrazněji porušených míst, a to nejen z hlediska nátěrů, ale i zásadnějších poruch, je jen na první pohled nevýznamné. Vrstvy nátěrů překrývající narušené místo jasně datují starší vrstvy vážící se na ještě nenarušený povrch, respektive nepoškozený, či neerodovaný tvar.

Jedním z významných prvků je vazba starších konstrukcí včetně jejich barevných řešení k zásekům vnějších oken. Narušení povrchových vrstev, případně zatékání do takto dodatečně vytvořených otvorů a drážek má rovněž význam pro dataci.

3.3.2.5. Exponované úseky

Poměrně skoupé výsledky lze očekávat při zkoumání soklů (do cca 1,5 m), kde se projevuje zejména degradační vliv zemní vlhkosti, případně odstříkující vody. Zásadní jsou zde ale i malé stopy určující vazbu řešení plochy k soklu, případně přímo k terénu.

Rovněž povětrnosti vystavené části (věže, vikýře a pod.) jsou zvláště na namáhaných stranách mnohdy zcela zbaveny barevných vrstev a jejich vypovídací hodnota je minimální.

3.3.2.6. Rozpoznání dalších slibných situací

Výhodné je zejména sledování barvy povrchu, respektive odlišení případných různých tónů barevné plochy. Pomůže i jiná vlhkost povrchu (jiná rychlost vysychání), dále pak usazování nečistot, postupné odpadávání vrstev nátěrů i omítek a pod.

Všechny uvedené možnosti naznačují nejen další zásadnější stopy po proměnách objektu (viz OPD), ale i případné náznaky zachovalých barevných vrstev.

3.4. Provádění sond

Technologie postupného snímání jednotlivých vrstev je zajištěna a kodifikována v rovině běžně užívaných a časem ověřených restaurátorských technik a postupů. Vždy je nutno zabývat se všemi dochovanými (postupně odkrývanými) vrstvami, nejen vrstvou nejstarší, případně vrstvou spojenou s výraznou, či z různých důvodů zajímavou úpravou zkoumaného průčelí.

Nutno důrazně upozornit na citlivost při provádění sondáže. Odhalení náročnějšího řešení, případně malby je signálem k okamžitému zastavení prací a přizvání restaurátora.

Některá pravidla průzkumu je však nutno zdůraznit:

3.4.1. Postupné odhalování vrstev

Základní zásadou je postupné odhalování jednotlivých nátěrů. Navazující části odkrytých vrstev je nutno ponechat pro následné srovnávání a dokumentaci.

3.4.2. Poznání veškerých vrstev

V citlivě vybraných místech může být velice důležité poznání veškerých vrstev, což je zde myšleno včetně veškerých omítek, případně plent. Z hlediska poznání proměn vývoje průčelí je nesporně přínosné „projít“ všemi vrstvami až na jednoznačně doložitelné zdivo.

S ohledem na podstatnější narušení historických vrstev je nutno takovýto zásah minimalizovat, případně se této razantní sondy s ohledem na ochranu příslušné fasády vzdát.

Při stavebních pracích však často prováděné drastické zásahy umožní takovýto hlubší vhled do celkového vývoje, a to nejen povrchu sledované stěny, ale jejího celého průřezu.

3.4.3. Opakované provádění a kombinované ověřování nálezů

Naše uvažování vyplývá ze současných zkušeností a představ vycházejících ze stupně dosaženého poznání a ne z daných historických řešení, jež mohou být založeny na zcela nečekaných principech. Není totiž výjimkou pro naše vnímání nečekaná změna barev. Závěry proto rozhodně nelze činit pouze na základě námi vytvořené logiky celkové barevné skladby.

Dobové řešení průčelí mnohdy preferuje celkové barevné vyznění, chápe fasádu jako plochu s rozmístěnými barevnými skvrnami, což může mít často přednost před mechanickým barvením blízkých prvků shodnou barvou.

Nález barevného řešení určitého prvku a jeho vztahu k dalším plochám průčelí je proto nutno ověřit. Z praxe lze vyvodit, že je potřeba minimálně 2 dalších shodných nálezů, nejlépe na vzájemně navazujících prvcích, aby nedošlo k mylným závěrům.

4. Dokumentace průzkumu

Průzkum, dokumentace, vyhodnocení a většinou i návrh barevného řešení jsou v praxi součástí jedné akce. Protože však lze provést průzkum a dokumentaci v určitých případech jako samostatnou dílčí práci, jsou následné části členěny do samostatných kapitol.

Při popisu dokumentační činnosti je nutno zdůraznit, že se nejedná pouze o výsledný elaborát. Podstatná část dokumentačních činností je již organickou součástí průzkumu. Zcela oddělené provádění průzkumu a následné dokumentace přispívá k řadě chyb, omylů a zkreslujících nepřesností.

Jestliže je forma dokumentace prováděné v terénu poměrně volná, pak výsledný elaborát by měl být jednotný, umožňující jasný přehled a snadnou komparaci.

4.1. Dokumentace v terénu

4.1.1. Textová část

Pracovní fáze odpovídá zaznamenání a základnímu utřídění jednotlivých nálezů již během sondáže. Základní je zápis složení jednotlivých barevných souvrství včetně zachycení jejich vztahu k dalším prvkům stěny. Již první záznamy většinou podstatně napomáhají autorovi k dalšímu konkrétnímu zaměření sondáže a k uvědomění si řady otázek, které by jinak mohly být zcela opomenuty.

Většinou se detailněji prováděný průzkum barevnosti musí propojit se zkoumáním dalších prvků, zejména omítkových vrstev.

Forma záznamu v této fázi nemusí být zcela jednotná, obvykle vychází ze zvyklostí jednotlivých pracovníků. Musí však sledovat veškeré příslušné složky (viz dále).

Je třeba zaznamenat všechny vrstvy, jejich složení a vztahy, barvy. Zároveň nelze opomenout zcela jednoznačné lokalizování dané sondy. Lokalizace sondy formou slovního popisu je většinou nejasná a mnohdy, zejména při větším časovém odstupu může být až zavádějící. Nejvhodnější se jeví záznam umístění sond přímo do plánů průčelí, či do schématického náčrtku celku (případně charakteristické části).

Pokud existuje v předstihu zpracovaná fotografická dokumentace, je možný zákres do příslušného záběru, který je třeba i zde doplnit základním identifikačním popisem.

Jako velice vhodná se v této etapě projevuje kombinace slovních popisů a poznámek vedoucích k dalším zkoumáním i úvahám do současně prováděných nákresů a skic.

4.1.2. Obrazová část

4.1.2.1. Fotografická dokumentace

Průběžně je prováděna barevná fotografická dokumentace.

Pro zachycení věrného odstínu nalezených barevných tónů i pro jejich rekonstrukci v budoucnosti (při možném posunu barev z různých důvodů) je vysoce vhodné přikládat barevný standard.

Při průběžném dokumentování se ukázalo jako vysoce vhodné zachovávat tento postup, platný i pro jiné dokumentační práce:

Záběr celku (pro základní orientaci), úsek, či celá fasáda z odstupu napomáhá představě o probíhajícím průzkumu i lokalizaci sond.

Detailnější situace s umístěním sondy (první záběr nutno provést ještě před zahájením sondáže).

Případný soubor záběrů s postupně odhalovanou situací; minimálně konečný stav provedené sondy.

4.1.2.2. Kresebná dokumentace

Pokud neexistuje relevantní zaměření, musí v předstihu sondáže vzniknout pracovní náčrt průčelí, minimálně typické části (pokud se jeho řešení opakuje).

V rámci práce v terénu vznikají náčrtky specifických situací, zejména významných detailů (vztahy vrstev, překryvy a pod.).

Do podkladu je vhodné rovněž okamžitě po případném odebrání vzorku zaznamenat místo odběru s příslušným identifikačním číslem.

4.2. Výsledná nálezoá zpráva

Formální výsledek průzkumu trvale ukládaný pro další použití, kontrolu, případně navazující syntetické práce.

V praxi se často prolíná pozitivisticky pojatá nálezová zpráva popisující pouze nálezové situace s hodnocením. Pro další využití je ale žádoucí obě části dokumentační od hodnocení případně návrhu na řešení zkoumaného průčelí (obnova, rekonstrukce, konzervace a pod.) oddělit.

Výsledná zpráva je zpracována na základě pracovních záznamů. Má mít jasnou a přehlednou skladbu. Základním obecným pravidlem musí být zřetelné oddělení průzkumem jednoznačně doložených informací od poznatků získaných spekulativně.

4.2.1. Textová část

4.2.1.1. Úvod

Obsahuje základní data o objektu. Způsob a dobu provádění průzkumu, použité metody, přístupnost, návaznost na další části objektu, případné použité zaměření, jeho rozsah a kvality.

Pro základní informaci je velice vhodné použít formulářů vypracovaných v metodice operativního průzkumu a dokumentace (OPD).

Rovněž je doporučena anotace poskytující základní informaci o průzkumu, se zaměřením na získané hlavní poznatky.

4.2.1.2. Popis sond.

Jasně lokalizované sondy je nutno podrobně popsat. Popis nalezených vrstev je třeba vést vždy jedním směrem – vhodnější od povrchu k omítce (respektive zdivu). Jednoznačný musí být vztah mezi textem a relevantním grafickým zaznamenáním jejich jednoznačné lokalizace.

Pro exaktní popis je vhodné užívání srovnávacích tabulek barev. Užívání firemních vzorníků je naprosto zavádějící a je nutno tyto úzce a většinou ahistoricky barevně zaměřené vzorníky striktně odmítnout. V případě nouze je možné použít názvy barev známé z oblasti výtvarné tvorby (např. umbra pálená).

Důležité je popsat nejen barvu, ale i její stav, míru narušení, předpoklad případného barevného posunu a pod. Některé změny barvy jsou ale doložitelné pouze laboratorním šetřením.

Pokud jsou barevné vrstvy odděleny přepěnováním, či vrstvami omítek, případně i zděnou plentou, musí popis nutně zachytit i stav těchto vrstev (konstrukcí) včetně popisu jejich barvy, zrnitosti materiálu a podobně.

4.2.2. Grafická část dokumentace

Bezpodmínečně nutné je jednoznačné zachycení místa prováděných sond. Ideální je provést na zaměření příslušné fasády. V případě nouze je možné nahradit plán fasády odpovídající fotografií.

Při praxi se ukázalo jako vhodné označit místa sond značkami, které odkazují na další dokumentaci i popis nálezových situací.

Vysoce žádoucí je již na schématu vhodně zvolenou značkou doložit umístění sond s jasným (případně úplným) sledem barevných vrstev, která jsou pro poznání klíčová a míst, kde byly nálezy značně torzální, případně negativní.

5. Vyhodnocení průzkumu

Vyhodnocení se netýká jen poznaných skutečností. Právě tato součást elaborátu působní s ohledem na své komplexní vyjádření zcela zásadně na zvolené nové barevné řešení. Hodnocení by se mělo soustředit na zjištění a ocenění kvalit barevných řešení. V této fázi by rozhodně nemělo přihlížet k aktuálním otázkám, které jsou podstatnou součástí rozhodování o konkrétní obnově.

Plnohodnotný průzkum nemůže být ukončen pouhým popisem zjištěných skutečností. Nezbytná je poučená interpretace nálezů. V některých případech se zpracovatelé provádějící sondáže brání obecnějšímu zhodnocení svých nálezů. Tento přístup je nutno odmítnout, protože právě ti, kdo prováděli průzkum, mají řadu informací, které jsou jiným způsobem nenahraditelné. I když může posléze docházet k určitým zpřesněním, doplněním, případně i reinterpetaci, je názor zpracovatele průzkumu vždy cenný a zcela nezbytný. Samozřejmou podmínkou pro tuto práci je orientace v dějinách architektury (barevnosti).

Interpretace založená na jen zběžně získaných, neúplných a zejména nedostatečně doložených poznacích je znakem nekvalitní práce. Z odborného hlediska je ji třeba odmítnout.

5.1. Přehled oblastí napomáhajících komplexnímu hodnocení

5.1.1. Vztah barevného řešení k plastickému utváření průčelí.

V první řadě je jedná o otázku pochopení vztahu barvy a tvaru. Jedná se zde o pochopení podstaty řešení. Sledovat lze několik základních přístupů. Jedním z nejčastějších je zvýraznění plastického tvaru právě barvou, další řešení však může působit zcela protichůdně k plastické modelaci; barevnost může být řešena i zcela nezávisle.

Další neopomenutelnou rovinu vytváří posouzení barevného řešení, vzniklého později, případně i velice dlouho po provedení průčelí.

5.1.2. Komplexní posouzení exteriéru

Barevné řešení vlastních průčelí je žádoucí doplnit přehledem barevného pojednání dalších částí. Jedná se zejména o výplně otvorů, barvu (materiálovou i

možné samostatné nátěry) střech, případně dalších prvků (mříže, dešťové svody a řada dalších).

Nutno uvést, že právě tato vysoce žádoucí komplexnost poznání bývá možná jen v ojedinělých případech. Přesto je pokus o poznání celkového barevného výrazu potřebný a je záhodno se o něj alespoň pokusit.

5.1.3. Proměny barevného řešení

Základem pro syntézu je zjištění všech doložitelných proměn barevného řešení zkoumaného průčelí, i když je značně rozličná míra dochování, případně jeho význam.

Zabývat se musíme veškerými zjištěnými vrstvami, a to i těmi jejichž stopy jsou jen nepatrné. Zde je nutno na základě zkušeností provádět náročnější rekonstrukce, někdy i základě skromných zjištění. Pak je samozřejmé uvedení míry spekulace. Dále by měly být jasně a zřetelně formulovány i důvody vedoucí k navrženému řešení. Zásadní je odlišení doložených a spekulativních částí takovéto rekonstrukce.

5.1.4. Barevné řešení v širším kontextu

Hodnocení samotného průčelí je bezpodmínečně nutno vztáhnout k celému objektu (souboru objektů), kde je sledovaná část pouze jedním z mnoha prvků uceleně koncipované kompozice.

5.1.5. Charakter nátěru

Zcela samostatnou otázkou je určení základního charakteru nátěru, byť v reálu se řada aspektů víceméně úzce prolíná.

Zdůrazňujeme zejména rozhodující skutečnost, zda má nátěr prvořadou estetickou hodnotu, či podstata vrstvy spočívá v ochranně danou vrstvou krytého materiálu. Tento pohled je mnoha případech určující a podstatně ovlivňuje další stupně uvažování.

5.1.6. Hodnocení jednotlivých vrstev nátěrů

Soubor dalších hodnotících kritérií je spojen s širokým spektrem kvalit jednotlivých nátěrů. Při třídění je nutno zdůraznit, že řady uvedených i dalších kategorií se u reálných příkladů těsně prolínají.

5.1.6.1. Prvotní barevnost.

Jedná se o jeden z prvořadých pohledů, kdy je barevné řešení ne doplňujícím, ale spoluurčujícím výrazem celkového uměleckého záměru.

Většinou bývá svázána se vznikem průčelí. Někdy však může těchto kvalit dosahovat i následné barevné řešení, které je pak novou reinterpretací objektu.

5.1.6.2. Výjimečnost, originalita barevného řešení.

Zvláštní pojetí v kontextu určité doby (v rámci tvorby autora) z hlediska rozvržení barev, případně z pohledu užití neobvyklých barev (barevný tón i složení barvy) a výjimečných technologií.

5.1.6.3. Typičnost.

Řešení charakteristické pro určitou oblast, případně kontinuita určitého řešení (případně jeho dlouhodobý vliv na okolí). Barva zde působí jako jeden z komponentů spoluurčujících místní kolorit.

5.1.6.4. Ojedinělost dochování

V tomto případě není prioritní výjimečnost řešení, mnohdy může jít o zcela banální pojetí. Podstatné je počet takto řešených průčelí z hlediska kvantity (příklad běžný a dnes již jedinečný), dále stupeň dochování (kvalita barevná, či technologická u dochovaných originálních nátěrů).

5.1.7. Problematické složky hodnocení

Při vyhodnocení je žádoucí širší přehled, který lze získat pouze dlouhodobou prací v terénu a studiem již dosažených poznatků.

Níže jsou uvedeny určité vybrané oblasti, jejichž vliv na hodnocení bývá někdy podceňován. Jedná se zejména o správnou interpretaci toho, co bylo sondážním průzkumem zjištěno a dokumentováno.

5.1.8. Torzální dochování

Míra dochování řady vrstev je neúplná a nutná rekonstrukce daného řešení může být značně diskutabilní.

Přes tyto limity je žádoucí vytvořit alespoň základní představu o podobě každé samostatné vrstvy.

5.1.9. Vztah barevných vrstev

Problémy nastávají u barevného řešení tvořeného samostatnými nátěry. Přes pečlivou práci při průzkumu i dokumentaci nemusí být jasné vztahy mezi vrstvami, respektive určení, které vrstvy jsou součástí jednoho řešení.

5.1.9.1. Barvy vrstvené

Jednotlivé nátěrové vrstvy jsou obecně považovány za doklady samostatných řešení odpovídajících proměnám (obnově) určitého barevného řešení. Nelze však opomenout i další možnosti. Nátěr může být zopakován pro větší zvýraznění. Jestliže se u monochromního řešení nejedná o příliš podstatnou věc, u vícebarevných kompozic může být vícenásobně natírána pouze určitá barva, což interpretaci při opomenutí této možnosti může i výrazně deformovat.

Zcela základní význam má identifikace dvou velice blízkých barevných vrstev, což může být (a často bývá) známka náročněji pojímaného povrchu, např. mramorování a složitější stínování.

Zejména ukončující, často velice subtilní zásahy provedené často al secco, jejichž význam pro výsledný dojem je zásadní, mohou zcela zmizet.

Tyto možnosti lze velice obtížně určit na místě (nutné velkoplošné odkrytí dané vrstvy). Vhodné je zde laboratorní vyšetření. Zejména absence nečistot dokládající rychlé pokládání odlišných vrstev může tuto doposud spíše podceňovanou variantu potvrdit.

Jiným problémem, jehož objasnění slouží spíše pro poznání historie zkoumané fasády, je vícenásobné opakování stejného barevného nátěru. I zde je žádoucí laboratorní vyšetření.

5.1.9.2. Barvení „skládané“

Jen ojediněle se barvy stýkají na hraně, či zlomu, případně na abstraktní linii určené rytou ryskou. Přístup k ploše průčelí jako „omalovance“ je zcela ojedinělý.

5.1.9.3. Základní a doplňující nátěry

Nejobvyklejším postupem bylo plošné natření fasády jednou z barev, která je součástí výsledného řešení. Jedná se o tu barvu, která ve skladbě ploch převládala. V našich zemích je to přírodní vápno, někdy patrně již barvené (lomené do žluta, spíše však okrova).

Chybné hodnocení vrstev by v tomto případě mohlo směřovat k nesprávné představě o monochromní podobě fasády, což by byl hluboký omyl.

5.1.9.4. Nátěry ochranné

Nejčastěji užívaný je vápenný nátěr (většinou čisté vápno mnohdy ve značné tloušťce) použitý ne v rámci barevného řešení, ale jako povrchová konzervační vrstva ochraňující omítky, případně zdivo. Jednalo se o technologickou fázi hrubé stavby prováděnou mnohdy zedníky. Skutečné barevné řešení mohlo být provedeno i se značným zpožděním. Interpretace zde přináší stejná nebezpečí jako v předchozím případě.

Obdobné je užití dalších nátěrů (např. fermež a pod.), kde je však výzkum teprve na počátcích.

5.1.9.5. Zvláštní situace

Sondáž může doložit zcela mimořádnou a atypickou situaci, která není pro sledovanou fasádu charakteristická. Nebezpečí hrozí zejména při nedostatečném ověření v dalších partiích stavby.

Nelze totiž podcenit úseky se zkouškami některých barevných kombinací, které nebyly později provedeny (odmítnutým návrhem barevného řešení). Někde se může jednat rovněž o nápravu určitého omylu, opravu výrazných přesahů a pod.

5.1.10. Možnosti při hodnocení nálezu barvy

Životnost, respektive průkaznost barevného nátěru je různá dle materiálu a zejména konkrétní barvy. To musíme při závěrech průzkumu vždy zohlednit.

Je obecně známé, že některé, zejména výrazné barvy, například červené a často i šedé, jsou snadno rozpoznatelné. Pokud jsou tyto barvy na fasádě uplatněny, je téměř jisté, že budou i po čase nalezeny. Naopak řada nátěrů okrových a žlutavých může zmizet téměř bez povšimnutí a bez zkoumání nábrusu v laboratoři nebude vůbec prokázána.

Rovněž první barevné řešení, které se propojí s omítkovou vrstvou, má podstatně větší naději na zachování, než většinou vrstvami vápna oddělené mladší nátěry.

5.1.11. Změna barvy

Změny působené řadou vnějších vlivů, chemické reakce, fyzikální pochody, nánosy nečistot.

Uvedené a další vlivy mohou podstatně ovlivnit správnost našeho úsudku.

Laboratorní zkoumání je ve vybraných důležitých situacích zcela zásadní, musí pak zkoumat chemické složení a případné působící reakce právě se zaměřením na barevný posun až změnu barvy.

5.2. Hodnocení ve struktuře závěrečné zprávy

5.2.1. Textová část

Text obsahuje skutečnosti vyplývající z pozitivisticky pojaté předchozí části. Reaguje na další skutečnosti vyplývající ze širší komparativní práce i z využití dalších provedených průzkumových prací (SHP, restaurátorské průzkumy a pod.).

Měly by zde být (pokud možno s uvedeným stupněm pravděpodobnosti) uvedeny a zhodnoceny všechny etapy vývoje sledovaného průčelí, samozřejmě ve vazbě na celý objekt, případně jeho urbanistickou situaci.

Hodnocení by se mělo zabývat řadou otázek, které již byly zmiňovány v předešlých kapitolách. Lze je rozčlenit do více oblastí. Jako zásadní se jeví především pohledy umělecko-historický, historický, estetický, případně technologický (z hlediska doby vzniku).

Výsledné odstavce lze charakterizovat jako paralelu kapitoly téhož názvu („Hodnocení“, případně „Umělecko-historické hodnocení“) v rámci stavebně historického průzkumu. Podstatou je jasné, sevřeně formulované sdělení o barevném řešení jako jedné z rozhodujících součástí určité konkrétní památky.

Tato část má mít rovněž takovou podobu, aby jí bylo možné využít pro jiné účely, jako osvětu, působení na veřejnost a pod.

5.2.2. Grafická část

Nezbytná součást závěrečného hodnocení. Při vytváření celkového obrazu konkrétního barevného řešení téměř vždy dojde k potřebě upřesnění průzkumu. Její vytvoření inspiruje zpracovatele k dalšímu zkoumání všech prvků řešeného průčelí a jejich vztahů. Může tak být do větší hloubky vyjasněn princip barevného řešení, jeho dobově obecné i zcela individuální znaky.

Grafické vyhodnocení by mělo představit rekonstrukci takové části fasády, kde by byla zcela zřetelná její koncepce i pokud možno veškeré detaily. Optimální je rozbarvení celého průčelí.

Při znázornění řady fází vzhledu zkoumané fasády je třeba postupovat formou rekonstrukce. Proto je žádoucí vhodně zvolenou značkou definovat i zde jasně doložené úseky a označit (případně i odstupněnými značkami) úseky kde bylo užití příslušné barvy výsledkem úvahy, srovnání, vztahu k autorovi díla, stavebníkovi a pod.

5.2.3. Příloha

Možným dalším prohloubením může být příloha dokládající vztahy k řešené problematice, ať již dokládají objekty stejného autora, či autorského okruhu, typické dobové situace, které sloužily pro rekonstrukci problematických partií, odkazy na další odborné práce a pod.

6. Návrh barevného řešení

Neutrální označení „řešení“ používáme místo obvyklé „obnovy“ ve smyslu nejširšího spektra možností, a to od přísné konzervace až po nové barevné řešení.

Jakýkoliv aktivita včetně návrhy barevného řešení musí nutně vycházet z průzkumu a jeho kompetentního vyhodnocení. Oproti předcházejícím oddílům zde ale vystupuje do popředí i řada praktických problémů, které výslednou podobu mnohdy zásadně ovlivní. Obecně platné řešení neexistuje, je nutno citlivě reagovat na dlouhou řadu aspektů, které často působí přímo proti sobě.

Níže uváděná pravidla platí často pro péči o památky ve zcela obecné rovině. Protože se při řešení barevnosti často setkáváme s činností vytrženou z těchto souvislostí, je třeba zde tyto zásady uvést. V jisté modifikaci tedy musí být zohledněny i pro úsek péče o barevné řešení stavby.

6.1. Obecné zásady

6.1.1. Ochrana dochované podoby

Rozhodující zásada vychází z jedné z univerzálních tezí památkové péče. Ta definuje povinnost chránit dochovaný stav památky. Odchylky od tohoto obecného principu je žádoucí velice bedlivě zvažovat, protože určité zásahy dané konkrétní situací nelze jako v řadě dalších oblastí péče zcela odmítnout.

V případě barevných vrstev proto rovněž platí zásada nezasahovat neúčelně do podoby památky, tedy jejího barevného řešení. Tento přístup je však právě ve sledované oblasti téměř neustále porušován, jakoby zde uvedená zásada neplatila. Často je podmíněn i dobrou snahou určitou věc vylepšit, případně jí pomoci, což je však již ve většině dalších oblastí péče o památkový fond překonaný pohled.

Vedle konzervace, případně obnovy stávajícího řešení (pak nejlépe s užitím shodných klasických materiálů i technologií) jsou možné i razantnější zásahy. Musíme si však uvědomit, že se pak jedná o řešení, které (zejména při návratu proti proudu času) vyžaduje náležité zdůvodnění a precizní dokumentaci toho, co zásahem definitivně zanikne.

6.1.2. Ochrana materiálu

Zásada navazuje na první bod, zde s důrazem na ochranu fyzického nositele barevného efektu působícího na pozorovatele a spoluvytvářejícího výsledný dojem. Jedná se o určitý, zde poměrně striktní a většinou z mnoha pohledů náročný konzervační přístup.

Jestliže u barevnosti materiálové je to již zavedený postup, vycházející z ochrany kamene, obkladu a pod., pak u barevných vrstev je jejich zcela mechanicky prováděné odstraňování v podstatě běžnou praxí. Zda to tak má být v každém případě je jednou z prvotních, mnohdy však opomíjených, otázek.

6.1.3. Průkaznost rekonstrukce

Při rozhodnutí provést podstatnější zásah do stávající podoby objektu (zejména při rekonstrukci barevnosti) je rozhodující míra průkaznosti nálezu určité konkrétní barevné sestavy pro **všechny zásadní** součástí průčelí (fasád objektu).

Volnější barevné řešení „v duchu doby“, či vycházející ze znalostí tvorby určitého autora, či převládajících trendů jisté oblasti, je možné jen ve specifických případech dotvoření určitého většího celku.

6.1.4. Věrnost obnovy barevného řešení

Při použití nového nátěru je prvotním aspektem co nejbližší podoba historickému nátěru. Tento princip platí ve zcela obecné rovině.

Na základě doložené barevnosti je však možné v určitých případech barvu upravit, čímž se dostáváme do polohy následujícího bodu. Zde je nutné uvést, že prvotní důležitost má barevné propojení, či oddělení určitých prvků. Pokud můžeme poněkud nadsazeně říci, stejná barva příslušných prvků je důležitější, než konkrétní zvolená barva (její odstín).

Navíc průzkumy doložily, že při opakování určitého barevného nátěru docházelo celkem pravidelně k posunu odstínu, a to někdy zcela zásadnímu (např. od červené, přes růžovou až k fialové). Barevný odstín se někdy měnil zcela mechanicky v závislosti na tom, jakého odstínu bylo při ručním míchání barev zrovna dosaženo. Tyto skutečnosti nám v případě nutnosti poskytují určitý prostor pro „doladění“ situace. Jedná se však o spíše výjimečná řešení.

6.1.5. Stárnutí barevného povrchu, patina

Někdy opomíjená rovina, která určuje nejen prvotní charakter nátěru a jeho blízkost obnovovanému barevnému řešení, ale i jeho existenci v čase. Právě stárnutí a postupné změny jsou podstatným rysem podoby památky, která tak získává náležitou patinu.

Rovněž případný naprostý zánik barevné vrstvy by měl probíhat přirozeně, tedy formou postupného vymývání a slábnutí až do případného odhalení podkladové omítkové vrstvy.

S tímto problémem souvisí diskutovaná podoba úprav, kdy se čerstvě provedený nátěr okamžitě patinuje. Je to nepochybně umělý zásah, který neodpovídá přirozenému vývoji. Působení času je zde urychleno, aby bylo ihned dosaženo „optimálního stavu“, což je však podoba vnímaná značně individuálně.

Někdy je však tento přístup potřebný. Jedná se zejména o obnovu průčelí, kde má významnou roli materiálůvá barevnost, jejíž restaurátorské ošetření patinu většinou respektuje. Nátěry pak musí být upraveny, aby střet mezi úplně novým povrchem a patinou mnohdy zásadně formovanými prvky nenarušoval celostní vnímání objektu.

Druhým možným, ne již tak jednoznačným případem je postupná obnova, kdy po etapách prováděné úseky by někdy svým odlišným stupněm stárnutí mohly narušovat vnímání celku, kdy by barva šla proti některým podstatnějším hodnotám objektu.

6.1.6. Estetické aspekty řešení

V rámci památkové péče je z výše uvedených důvodů vysoce problematické a pouze ve zcela krajních případech odůvodnitelné apriorní estetické řešení, které plně náleží do oblasti tvorby (tvůrčí architektonická tvorba). V něm, i přes případnou snahu přiblížit se historické podobě, převažuje náš soudobý pohled. Přinejlepším tak může vzniknout velice volná varianta, jejíž význam je srovnatelný s řadou volných rekonstrukcí.

Při jeho užití se jedná o zásadní úpravu srovnatelnou ve mnoha aspektech s přestavbou, minimálně pak se zásahy jako je výměna oken, změna krytiny a pod.

Jsou však krajní případy, kdy je tento postup nejen možný, ale i přínosný. Musí však být náležitě promyšlen a jasně zdůvodněn.

6.2. Skutečností ovlivňující výsledné řešení

Ani v nejpodrobnější metodice nelze pamatovat na všechny vlivy, které spoluurčují výslednou podobu díla, tedy i aktivity spojené s obnovou památky.

Pro správné rozhodování je ale nutné uvést alespoň orientační seznam těch oblastí, u nichž by mělo být při obnově barevnosti zvaženo, zda nemají na konkrétní řešení významnější vliv.

6.2.1. Pohledy umělecko - historické

Tyto úvahy by měly předcházet zvažování pohledů technologických, i když právě některé technologické aspekty mohou zcela zásadně ovlivnit výsledné řešení. Principiální pohledy by ale měly spíše vytvářet tlak na oblast technologií, než aby technologická (někdy výrazně módní) řešení primárně určovala výsledné pojetí.

6.2.1.1. Hodnota objektu

Nejpodstatnější je komplexní souhrn kvalit, kde je barevnost jednou ze složek celkového výrazu. Jedná se o souhrn níže rozepsaných oblastí, které jsou v reálném světě většinou složitě propojené a vzájemně se ovlivňují.

Na diváka prvotně působící sumární účinek by však neměl být rozhodně opomíjen.

6.2.1.2. Význam barevnosti

Barevné řešení zaujímá v souboru veškerých složek spoluvytvářejících výslednou podobu průčelí nezpochybnitelnou roli. Podstatné je, jakou pozici zaujímá právě barevnost, přesněji určité barevné řešení (často jedno z řady nalezených a s různou měrou průkaznosti doložených).

Uvedený význam se projevuje v řadě rovin, a to od estetické přes umělecko – historickou po výlučně historickou, urbanistickou a mnohá další. Jedná se však o řešení jdoucí „proti proudu času“, tedy rekonstrukci což je potřebné velice odpovědně zvažovat.

6.2.1.2.1. Autorská barevnost

V některých případech je barevnost do té míry spojena s prvořadým autorským záměrem, že jakoukoliv následnou změnu lze chápat jako výrazné poškození celku. V určitých případech je pak celková rekonstrukce, vymykající se

z řady dalších, později vzniklých vazeb možná. Je zde však nutno velice bedlivě sledovat a zvažovat důvody takto zásadní rekonstrukce.

6.2.1.2.2. Podíl barevnosti na celkovém výrazu

Pro některé stavby (jejich průčelí) má určité barevné řešení zcela zásadní význam. Někdy lze hovořit až o jakémisi „zčitelnění“. Pokud je při případné další obnově (odlišného pojetí) potlačeno, celek přestává být srozumitelný.

Protože se zde jedná o určitou pomoc poškozené památce, je nutno tuto spíše výjimečnou situaci odpovědně zvažovat.

6.2.1.3. Barevnost versus další součásti stavby

Při řešení je nezbytné zvážit vazbu i zcela jednoznačně dochované barevné podoby stěny k dalším prvkům průčelí.

Jedná se o vlastní průčelí, kde například výrazné mladší výplně otvorů starší barevnost podstatně limitují. Častým limitem může být obnova barevnosti při ochraně mladších prvků, zde zejména oken v lici, která se již vázala na vlastní barevné řešení.

Vztah má i vzhled navazujících částí, zejména v úrovni střešní roviny, zejména v případě, kdy provázanost celkového barevného řešení zasahující mnohdy i do střechy je nyní již z různých důvodů málo pravděpodobná, ne-li nemožná.

6.2.1.4. Barevnost průčelí versus okolí stavby

Urbanistické vztahy jsou mnohdy naprosto určující.

Podoba okolí, zvláště jeho zásadnější proměny po době vzniku sledované stavby s jejím příslušným barevným řešením vylučují v mnoha případech obnovu starších vrstev barevného řešení.

I když by bylo možné provést rekonstrukci staršího barevného řešení, je mnohdy právě vliv okolí limitující. Případná obnova by totiž vytvořila sestavu (v tomto případě barevnou), která není historická, ale zcela současná. Ta by se neobracela se ve svém celkovém vyznění k žádné starší podobě daného v širším kontextu vnímaného celku.

V některých případech lze naopak právě s ohledem na širší vztahy provést i výraznější úpravu barevnosti méně významného objektu, jenž je ve svém vlastním

výrazu obětován celku. Že se jedná o poměrně choulostivý zásah není třeba zdůrazňovat.

Další rovinou je právě míra vztahu památky k dalším objektům. Pokud se jedná o solitér, či uzavřenou jednotku (např. nádvoří a pod.), je možnost obnovy méně obvyklého řešení snadnější.

Čím více však záleží na vztahu k okolí, tím je možnost návratu ke staršímu řešení obtížnější, ne-li nemožnější. Například v klasicistně jednotně upravené ulici je např. odkrytí hodnotného renesančního průčelí zásadní proměnou která dává kompozici nový, doposud zcela nečekaný akcent, měnící veškeré dosavadní vztahy v rámci celku. Vytvořena je tak zcela nová – vlastně novodobá situace, byť za použití historických komponentů. I tento přístup je v určitých případech možný (zejména mimořádná hodnota jednotlivého nálezu); je však třeba s tímto aspektem počítat a zařadit jej do našich úvah.

6.2.1.5. Dochování barevnosti

Jedním z klíčových momentů pro rozhodování je míra dochování určitého barevného řešení. Již byla zmíněna průkaznost, kde se jedná především o jasnou představu o barevném řešení všech podstatných částí.

Rozhodující je dochování barevnosti všech materiálů užitých při kompozici určitého barevného řešení. U nás je bohužel stále ještě časté očištění kamenných prvků od jakýchkoliv nátěrů (tedy změna na barevnost materiálovou, přičítací se dalším barveným prvkům). Pokud se jedná o podstatné prvky (např. portál, kamenná atika a pod.), mohou nedostatečné znalosti o jejich barevném pojednání hodnověrnost celkového řešení zásadně snížit a rekonstrukci v podstatě vyloučit. Ponechaný odhalený kamenný prvek na sebe logicky váže i další dobové řešení – tedy užití režné omítky, maximálně neutrální monochromní nátěr (okry, příp. i hněd').

Složitou otázkou zasahující přímo do vztahu obnovy fasády a vstupu restaurátorů je barevnost sochařské výzdoby (v různě těsné vazbě na podobu celku), jejíž rekonstrukce je zcela ojedinělá.

6.2.1.6. Stav podkladu

Stav dochování vrstev, na něž by měla být aplikována určitá bareva je u samostatně aplikovaných barevných nátěrů zásadní. Zvláště míra eroze a destrukce

je zde určující, protože zejména barevný nátěr se váže ve své prvotní fázi na zcela pregnantně formulovaný tvar. Následné poškození (destrukce, eroze a pod.) pak obnovu starší barevnosti před narušením zcela vylučuje.

Rovněž je žádoucí evidovat míru doplňků při obnově omítkových, štukových a kamenných prvků, přemodelování určitých částí (zejména štuková dekorace), kdy se projeví rukopis odlišné, pozdější doby.

Naopak v případě značné destrukce průčelí, kdy je nezbytná zásadní (podstatná) výměna omítek (případně i dalších prvků), je jedním z možných řešení právě obnova starší barevnosti. Ta totiž může přidat určité kvality na průčelí, jehož originalita je jinak nutnou rozsáhlou obnovou značně snížena.

6.2.2. Technologie

Tato sféra je pro správné rozhodování neopomenutelná. Vliv zde má současná situace, aktuální stav památky i reálně dostupné postupy a materiály.

6.2.2.1. Barva

Při volbě barvy se nejedná jen o její vzhled, ale i o složení, a to ve vazbě na řadu oblastí.

6.2.2.1.1. Druh nátěru

S ohledem na základní památkové principy je nejvhodnější užívání historických materiálů shodných s již dříve použitými. U nás je to zejména vápenný nátěr, s dodaným příslušným pigmentem, případně dalšími komponenty.

Je však třeba zdůraznit zásadní proměny technologie počínající již na sklonku 18. století a řadu zcela nových materiálů v průběhu 20. století. Užití klasických vápenných technologií by bylo v těchto případech stejnou chybou, jako užití nových technologií na starší objekty.

Je zde však další významný okruh spojený s další základní funkcí nátěru. Podstata tkví v jeho ochranné funkci, barva je až druhotná („obětované vrstvy“). Zde je nutné zvažovat, zda pro ochranu materiálu nezvolit některou novější technologii. I když se jedná o zdánlivý spor se základní tezí, je takové řešení někdy potřebné, protože ochrana originálního materiálu by měla být prioritou.

6.2.2.1.2. Posouzení nových systémů

Nelze zcela obecně předpokládat, že se při obnově barevnosti budou užívat pouze a jenom historické materiály. Při užití od originálu odlišného druhu nátěru by mělo ale platit několik zásad vycházejících z předchozích bodů.

První je odpovídající barva, protože řada nových nabízených prostředků má spektrum barev pro památkovou péči zcela nevhodnou.

Další rozhodování musí vycházet z řady dalších pohledů, jako charakteru povrchu barvy a zejména způsobu stárnutí, které by mělo co nejvíce odpovídat stárnutí historického materiálu.

Předchozí laboratorní posouzení vlastností těchto systémů je rovněž zcela zásadní, musí reagovat nejen na roviny umělecko-historické a estetické, ale i technologické (vazba na podklad, vliv prostředí a pod.)

6.2.2.2. Stav podkladových vrstev

Míra dochování (narušení) podkladových vrstev (zejména mechanické poškození, vymývání pojiva, zasolení a pod.), jejich dřívější ošetření rovněž limitují, mnohdy určují užití příslušných (možných) technologií.

Laboratorní šetření je zde zcela nezbytné a pro rozhodování mnohdy klíčové.

6.2.2.3. Prostředí

Znalost daného přírodního prostředí, případně výrazně profilovaného mikroklimatu, může mít zcela zásadní vliv, je neopomenutelnou součástí rozhodovacího procesu.

Mimo obecně aplikovatelné zkušenosti musíme často přihlídnout ke zcela praktickým skutečnostem, např. k dostupnosti konkrétní části objektu. Určité posuny v řešení barevnosti (např. větší důraz na odolnost), vázané v těchto případech většinou na podobu a náročnost výstavby lešení již sleduje další (ekonomické) aspekty rozhodování.

6.2.3. Další pohledy.

Mimo odborné aspekty, které musí být podstatou při rozhodování o obnově jakéhokoliv památkového objektu, se uplatňuje i řada dalších vlivů.

Přes jejich odlišná východiska nemůžeme tyto skutečnosti ani v odborné metodice opomenout, protože jejich podceněním může vzniknout značně problematická obnova, navíc mnohdy s dalšími negativními dopady.

6.2.3.1. Ekonomické aspekty

Mnohdy rozhodující vliv přidělených finančních prostředků není nutno podrobněji popisovat.

Zdůraznit je ale třeba jednu z podstatných znaků práce památkáře, jenž musí v řadě případů právě s ohledem na ekonomické aspekty oddělit zcela nutné práce od těch složek obnovy, které v dané situaci již nejsou reálně zajistitelné.

Právě každodenní rozhodování o tom, co je z hlediska ochrany zcela nezbytné minimum a s čím je případně možné se rozloučit, je součástí obtížné a odpovědné práce památkáře.

Tato mnohdy nelehká volba může právě při nedostatku informací způsobit velké a často nenahraditelné škody, což platí samozřejmě nejen v oblasti barevnosti.

6.2.3.2. Vliv času

Podobný charakter má mnohdy časově limitované provádění prací, které nemůže památkář vždy zcela ovlivnit. Jedná se o snahy práci až neúměrně urychlit (nebezpečí podcenění technologických přestávek), jindy naopak rozčlenit určitý celek do samostatných úseků (např. časté samostatné řešení parterů a pod.).

I zde je výběr památkově podstatných a současně reálně dosažitelných požadavků ovlivněn stupněm znalostí.

6.2.3.1. Vztah k veřejnosti

Zásadní význam barevnosti byl zmíněn již na počátku. Pro diváka se jedná o jednu z rozhodujících oblastí vytvářejících emotivně utvářený základní vjem.

Veřejná osvěta je i zde velice významná. Pokud má při řešení barevnosti dojít k podstatnější proměně vůči stávající zažité podobě, je žádoucí s veřejností o změnách hovořit a důvody objasňovat.

Druhou rovinou je vliv veřejnosti na volbu barevného řešení. Mimo obecnější dobové tendence, jež byly rozebírány jinde, se jedná o konkrétní vztah k veřejnosti, případně stavebníkovi, kteří mají mnohdy jasnou představu právě o barevné podobě obnovovaného objektu. Tehdy je třeba zvážit nakolik prosazovat

určité barevné řešení (většinou s ohledem na jeho význam) a nakolik vyjít požadavkům uživatelů památky vstříc.

Striktní odmítání bez náležitého vysvětlení může vyvolat velice negativní reakce, které se následně mohou promítnout do obecnějších postojů vůči památkám a památkové péči.

6.3. Výsledné rozhodnutí

Na základě výše uvedených pohledů, případně dalších skutečností provázaných s konkrétní kauzou, je nutno provést výběr určitého řešení.

Uvedené postupy se zvážením možných vlivů i preferencí by měly vést k rozhodnutí o zásadním charakteru obnovy. Následující trojice určuje možnosti spíše obecně, v řadě případů je výsledný přístup výsledkem jejich kombinace.

Součástí musí být i rozdělení prací na daném průčelí dle jejich charakteru. Zejména zákonem ošetřené členění na práce restaurátorské a další je nutno zcela jasně specifikovat.

Právě zde totiž dochází při poměrně častém oddělení prací stavebních od restaurátorských, k tomu, že se prvotně jednotný celek rozpadne do odlišně pojímané části. Mimo většinou značně rušivý výsledný dojem se navíc jedná o ahistorický přístup.

Jednotné vedení obnovy sledující objekt jako celek je zde zcela jednoznačným požadavkem.

6.3.1. Konzervace

Přísná konzervace dochovaného stavu je v našem prostředí výjimkou. Musíme ji však uvést na prvním místě, protože se jedná o nejcitlivější přístup k dochované památce.

6.3.2. Restaurování

V poslední době se i v oblasti péče o exteriér památkových objektů objevuje časově i finančně náročný přístup, kdy je vybraná hodnotná fasáda podrobena komplexnímu restaurátorskému zásahu.

Tento přístup však bude zřejmě vždy spíše výjimečný, omezený na nejvýznamnější objekty.

6.3.3. Rekonstrukce

Pod toto označení lze do jisté míry zařadit nejčastěji realizovaná řešení, která obnovuje poslední dochovanou, či dřívější podobu průčelí formou nového zásahu s užitím nového materiálu (ať již tradičního, či novodobého).

Vzniká tak kopie, či faximile historického řešení.

6.3.4. Volná tvorba

Tento přístup je nutno označit za zcela krajní. Pouze potřeba sjednotit určitý vyšší celek nás opravňuje k takovému řešení, které by se však mělo co nejvíce přiklánět k náznakové rekonstrukci.

Při zcela volném byť poučeném novém řešení se nejedná o památkovou péči, ale o jistou formu zásadního zásahu srovnatelného ve svém výsledném účinku s přestavbou.

6.4. Textová část návrhu

V textu by měl být jednoznačně popsán a zdůvodněn výsledný návrh obnovy barevnosti.

Navržené řešení, které musí vycházet z průzkumu a jeho vyhodnocení, je potřeba slovně popsat, a to včetně důvodů vedoucích k výsledné volbě. Je vysoce žádoucí, aby byla zmíněna i případná další řešení s uvedením důvodů, proč byla dána přednost zvolené variantě. Možnost několika zcela shodných variant řešení není příliš obvyklá, pokud však k této situaci dojde, je nutno ji opět zcela jasně a jednoznačně popsat i zdokumentovat.

Součástí textu by měla být tabulka s konkrétním určením barvy a jejího odstínu, a to ve vazbě na plánovou část.

Pro obnovu mnohdy rozhodující součástí je specifikace ochrany vybraných částí, ze kterého se odvine technologické řešení, zpracované v závislosti na návrhu příslušnými specialisty.

6.5. Grafická část návrhu

Plán je nezbytnou součástí elaborátu. Snad pouze u monochromních řešení je možné od něj upustit.

Návrh musí zobrazit minimálně opakující se typickou část, nejlépe však celé průčelí s rekonstrukcí barevnosti, provedené v ploše. Tento plán je potřebný pro

následné kritické posouzení výsledného řešení. Pouhé popisy a odkazy na plánech neumožní učinit si náležitou představu.

V případě rekonstrukce je vhodné opět označit odstupňovanými značkami prvky, kde byla barevnost zjištěna nad veškerou pochybnost, kde je do jisté míry spekulativní a kde případně došlo k jejímu užití na základě jiných úvah (zejména pochopení logiky celé stavby).

U některých nejasných detailů je žádoucí uvést i možné varianty. Zásadnější neznalost a tedy větší míra nutné improvizace však rekonstrukci diskvalifikuje, protože hodnověrnost historického řešení musí být prioritní.

Dle úsudku zpracovatele návrhu může dojít i k situaci, kdy je dle jeho mínění možné několikere řešení. Pak musí být jejich plánová prezentace zcela rovnocenná.

7. Realizace

Konečná realizační fáze bývá od průzkumových i přípravných prací mnohdy oddělována. Účast zpracovatele předchozích stupňů je však vysoce žádoucí a může zajistit vyšší kvalitu provedení.

7.1. Zkoušky barev, barevných materiálů

7.1.1. Zkoušky na místě

Mělo by být pravidlem ověřit zvolenou barevnost na velkoplošných vzorcích. Užívané drobné plošky mají mizivý význam. Na základě zkušenosti lze odhadnout, že teprve plochy nad 0,5 m² začínají mít odpovídající vypovídací schopnost.

Zvláště ve významných případech by měly být ověřeny nejen určité blízké možné odstíny jedné barvy, ale i jejich vazby. Časté odsazení barevných vzorků tuto roli neumožňuje.

Posouzení barev je významné i z hlediska interakce odstínu užití barvy na dané prostředí (např. zásadní význam světla filtrovaného okolní zelení).

Pokud je vzorek proveden s delším časovým odstupem před realizací, lze posoudit jejich barevnou stálost i odolnost proti vnějším vlivům.

7.1.2. Vzorníky

Protože nelze vzorky in situ realizovat v každém případě, je vysoce žádoucí provést na vybraném objektu (ploše) jednotnou ověřovací sérii vhodných barev vztaženou nejlépe k určité lokalitě (oblasti).

Referenční označené vzorky slouží pro ověření kvality v dlouhodobém pohledu, rovněž se lze na ně odvolávat v památkových rozhodnutích. (Tento způsob je s úspěchem používán například v Itálii.)

7.2. Spolupráce při provádění

U navrhovatele barevného řešení se jedná do jisté míry o autorský dohled.

Významné je alespoň základní obeznámení vedení stavby, lépe však provádějících řemeslníků s principy barevného řešení.

U složitějších vícebarevných podob barevného řešení je nejvhodnější označení (vybraných, či všech) prvků příslušnou barvou. Často vznikající chyby (zejména přesahy barev, jejich chybné zalamování a pod.) jsou tak téměř úplně eliminovány a zamezí poměrně častému chybnému (ledabylému) čtení plánů..

Poslední návštěva by byla vhodná těsně před demontáží lešení, kdy je možné provést ještě určité korektivy.

8. Výběr z literatury:

Barevnost fasád, pracovní seminář 16.-18.11.1982, Praha. Zpravodaj památkové péče a ochrany přírody. Praha 1983.

Barevnost kamene a kamenných prvků fasád. Sborník odborného semináře Stop. Praha 2004.

Girsa, V.: Obnova historické barevnosti. Praha 2003.

Hanuš, K.: Barva v architektuře. Praha 1957

Hošek, J. – Muk, J.: Omítky historických staveb. Praha 1989.

Junek, D.: Dveře a vrata na Poličsku v 19. století. Polička 1998.

Kopecká, I.: Průzkum historických materiálů. Praha 2005.

Macek, P.: Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum. Praha 2001.

Mencl, V.: Výtvarný vývoj středověkých omítek. Praha 1968.

Operativní průzkum a dokumentace. Praha 2005.

Radová, M.: Barevnost historické architektury v dějinách památkové péče. Památky a příroda, 8, 1983, s.129-137.

Časopisy:

Památky archeologické

Průzkumy památek

Zprávy památkové péče (veškeré mutace)

Jednotlivé průzkumy:

Restaurátorské zprávy

Stavebně historické průzkumy

Obsah:

1. Úvod.....	1
2. Výchozí skutečnosti, principy a zásady	4
2.1. Význam a smysl barevného řešení povrchů.....	4
2.1.1. Obecný význam barevnosti	4
2.1.2 Ochranná funkce	4
2.1.3 Základní paradox	4
2.1.4. Dobové aspekty bádání a návrhů barevného řešení	5
2.2. Orientační kategorizace	5
2.2.1. Komplexnost barevného řešení.....	5
2.2.1.1 Barevné pojednání objektu ve vztahu k okolí	5
2.2.1.2. Barevné pojednání vlastního objektu.....	6
2.2.2 Barevné pojednání průčelí.....	6
2.2.2.1. Barvená průčelí	6
2.2.2.2. Malovaná průčelí.....	6
2.2.2.3 Kombinace předešlých přístupů.	6
2.2.3. Ochranné transparentní nátěry	6
2.2.4. Kombinace předešlých přístupů	7
2.3. Barevné pojednání průčelí vycházející z barvy užitých materiálů.....	7
2.3.1. Barevnost daná vlastní barvou materiálu.....	7
2.3.1.1. Barva materiálu požitého na vlastní nosnou konstrukci.....	7
2.3.1.2. Barva materiálů tvořících povrchové vrstvy, přidané na nosnou konstrukci	7
2.3.4. Kombinace předešlých přístupů	8
2.4. Proměny barevného řešení v běhu času (dynamický pohled).....	8
2.4.1 Proměny barevnosti vztažené k základním slohovým etapám.....	8
2.4.1.1. Pravěk a starověk	8
2.4.1.2. Nejstarší stavby	9
2.4.1.3. Románský sloh.....	9
2.4.1.4. Gotika	9
2.4.1.5. Renesance	10
2.4.1.6. Baroko	11
2.4.1.7. Klasicismus	13
2.4.1.8. Neoslohy	14
2.4.1.9. Secese, kubismus, rondokubismus.....	14
2.4.1.10. Konstruktivismus	14
2.4.1.11. Poslední období.....	15
2.4.2 Barevné řešení jako projev osobního uměleckého přístupu.....	15
2.5. Dlouhodobě přetrvávající barevné principy (statický pohled)	16
2.5.1. Samostatné nátěry	16
2.5.2. Význam vápna	16
2.5.3. Význam iluze.....	16
2.5.4. Trvalá přítomnost iluzivního přístupu	16
2.5.5. Další významy barev	17
2.5.6. Lokální trendy	17
2.5.7. Dostupnost materiálů	17
2.5.8. Mimoumělecké vlivy	18
3. Průzkum	19
3.1. Oprávnění k průzkumu	19
3.2. Základní kategorizace průzkumů.....	19

3.2.1. Průzkumy prováděné na sledovaném objektu.....	19
3.2.1.1. Orientační sondáž.....	19
3.2.1.2. Sondáž z lešení.....	20
3.2.1.3. Průzkum spojený s odběrem vzorků.....	20
3.2.2. Průzkum srovnávací.....	21
3.2.2.1. Průzkum dalších částí objektu.....	21
3.2.2.2. Průzkum staveb v areálu.....	21
3.2.2.3. Průzkum staveb stejného autora, či shodného stavebníka.....	21
3.2.2.4. Průzkum v dané lokalitě, zřetelněji stylově vymezeném regionu.....	21
3.2.3. Průzkum archivní.....	22
3.3. Lokalizace sond.....	22
3.3.1. Výběr sondy dle kompozice.....	22
3.3.2. Výběr sondy s ohledem na větší míru zachování.....	23
3.3.2.1. Orientace průčelí.....	23
3.3.2.2. Partie zakryté mladšími konstrukcemi.....	23
3.3.2.3. Úseky kryté zejména před deštěm a stékající vodou.....	24
3.3.2.4. Narušené úseky.....	24
3.3.2.5. Exponované úseky.....	24
3.3.2.6. Rozpoznání dalších slibných situací.....	25
3.4. Provádění sond.....	25
3.4.1. Postupné odhalování vrstev.....	25
3.4.2. Poznání veškerých vrstev.....	25
3.4.3. Opakované provádění a kombinované ověřování nálezů.....	26
4. Dokumentace průzkumu.....	27
4. Dokumentace průzkumu.....	27
4.1. Dokumentace v terénu.....	27
4.1.1. Textová část.....	27
4.1.2. Obrazová část.....	28
4.1.2.1. Fotografická dokumentace.....	28
4.2. Výsledná nálezo­vá zpráva.....	28
4.2.1. Textová část.....	29
4.2.1.1. Úvod.....	29
4.2.1.2. Popis sond.....	29
4.2.2. Grafická část dokumentace.....	30
5. Vyhodnocení průzkumu.....	31
5.1. Přehled oblastí napomáhajících komplexnímu hodnocení.....	31
5.1.1. Vztah barevného řešení k plastickému utváření průčelí.....	31
5.1.2. Komplexní posouzení exteriéru.....	31
5.1.3. Proměny barevného řešení.....	32
5.1.4. Barevné řešení v širším kontextu.....	32
5.1.5. Charakter nátěru.....	32
5.1.6. Hodnocení jednotlivých vrstev nátěrů.....	32
5.1.6.1. Prvotní barevnost.....	33
5.1.6.2. Výjimečnost, originalita barevného řešení.....	33
5.1.6.3. Typičnost.....	33
5.1.6.4. Ojedinělost dochování.....	33
5.1.7. Problematické složky hodnocení.....	33
5.1.8. Torzální dochování.....	33
5.1.9. Vztah barevných vrstev.....	34
5.1.9.1. Barvy vrstvené.....	34

5.1.9.2. Barvení „skládané“	34
5.1.9.3. Základní a doplňující nátěry	34
5.1.9.4. Nátěry ochranné	35
5.1.9.5. Zvláštní situace	35
5.1.10. Možnosti při hodnocení nálezu barvy	35
5.1.11. Změna barvy	36
5.2. Hodnocení ve struktuře závěrečné zprávy	36
5.2.1. Textová část	36
5.2.2. Grafická část	36
5.2.3. Příloha	37
6. Návrh barevného řešení	38
6.1. Obecné zásady	38
6.1.1. Ochrana dochované podoby	38
6.1.2. Ochrana materiálu	38
6.1.3. Průkaznost rekonstrukce	39
6.1.4. Věrnost obnovy barevného řešení	39
6.1.5. Stárnutí barevného povrchu, patina	39
6.1.6. Estetické aspekty řešení	40
6.2. Skutečností ovlivňující výsledné řešení	40
6.2.1. Pohledy umělecko - historické	41
6.2.1.1. Hodnota objektu	41
6.2.1.2. Význam barevnosti	41
6.2.1.2.1. Autorská barevnost	41
6.2.1.2.2. Podíl barevnosti na celkovém výrazu	42
6.2.1.3. Barevnost versus další součásti stavby	42
6.2.1.4. Barevnost průčelí versus okolí stavby	42
6.2.1.5. Dochování barevnosti	43
6.2.1.6. Stav podkladu	43
6.2.2. Technologie	44
6.2.2.1. Barva	44
6.2.2.1.1. Druh nátěru	44
6.2.2.1.2. Posouzení nových systémů	44
6.2.2.2. Stav podkladových vrstev	45
6.2.2.3. Prostředí	45
6.2.3. Další pohledy	45
6.2.3.1. Ekonomické aspekty	46
6.2.3.2. Vliv času	46
6.2.3.1. Vztah k veřejnosti	46
6.3. Výsledné rozhodnutí	47
6.3.1. Konzervace	47
6.3.2. Restaurování	47
6.3.3. Rekonstrukce	48
6.3.4. Volná tvorba	48
6.4. Textová část návrhu	48
6.5. Grafická část návrhu	48
7. Realizace	50
7.1. Zkoušky barev, barevných materiálů	50
7.1.1. Zkoušky na místě	50
7.1.2. Vzorníky	50
7.2. Spolupráce při provádění	50

8. Výběr z literatury:	52
9. Přílohy:	53